

25.-

KVINNORÖSTER OM FÖRENINGSLIVET

*Om den engagerade ordföranden, inte den passiva
kaffekokerskan*

Maria Larsson

Rapport: 1992:2

Dokumentation och forskning
från
FOLKRÖRELSEARNAS ARKIV
I JÄMTLANDS LÄN

INNEHÅLL

Inledning	1
Material	2
Kort om byarna Lillhärdal och Ottsjön	3
Kvinnligt engagemang speglat i föreningshandlingar	5
Kvinnligt föreningsinflytande idag	8
En presentation av kvinnorna och deras föreningsengagemang	12
Skillnad i engagemang mellan kvarstannare, återflyttare och inflyttare?	16
Varför kvinnor är engagerade	18
Kvinnornas erfarenheter och åsikter om möjligheten att påverka	22
Om svårigheten att göra sin röst hörd	27
Andra hinder i föreningsarbetet	29
Orsaker till att kvinnorna inte engagerar sig eller slutar	31
Värden med att bo i glesbygd	33
Personliga framtidsdrömmar	35
Framtid och drömmar om bygden	37
Sammanfattning	41
Källförteckning	44

Kvinnoröster om föreningslivet i två byar i Jämtlands län

Om den engagerade ordföranden, inte den passiva kaffekokerskan.

Inledning

Under hösten 1991 genomförde Folkrörelsernas arkiv i Jämtlands län en mindre dokumentation av kvinnornas roll i föreningslivet. Arbetet som finansierats av Riksarkivet tog omkring 30 dagar i anspråk. Fältarbete och rapportskrivning har utförts av Maria Larsson.

Att föreningslivet i Jämtlands län har spelat en viktig roll visar de kommuninventeringar som Folkrörelsearkivet har genomfört sedan 1985. Att föreningsformen fortfarande spelar en stor roll visar sig inte minst i det stora antalet verksamma föreningar, som finns runt om i länet. Föreningarna fungerar som en samlande kraft i byarna, och vill man påverka sin eller sin bygds situation gör man det företrädesvis i föreningsform.

Ytterligare ett bevis på föreningslivets stora betydelse visar sig i de resultat som framkommit i samband med ett projekt *"Folkrörelse i glesbygd"*, som Folkrörelsearkivet har genomfört. Här har det visat sig att kvinnorna ofta spelar en viktig och framträdande roll i sina byar, varför det har känts angeläget att studera detta närmare. Inom projektet Folkrörelse i glesbygd har fältstudier bedrivits i Lillhärdal i Härjedalens kommun och i Alsenbygden och Ottsjön i Krokoms kommun, varför det föll sig naturligt att koppla även detta projekt till dessa byar, eftersom en god kännedom om dessa redan fanns på Folkrörelsearkivet. På grund av projektets begränsning i tid kom dock projektet att endast inriktas på Lillhärdal och Ottsjön.

Hur har då kvinnornas situation varit i föreningarna och hur är den idag? På vilket sätt är kvinnorna engagerade i föreningar och kan de påverka sin eller sin bygds framtid genom sitt engagemang? Det är några av de frågor som ställts under arbetets gång. Kvinnornas roll i föreningslivet är inte studerad i någon större utsträckning, inte heller kvinnors liv och arbete i någon vidare mening. Den föreliggande rapporten kan också ses som en inledning av ett större projekt om kvinnors liv i länet, som Folkrörelsearkivet planerar att genomföra. Syftet med detta projekt är att samla in och lyfta fram kvinnominnen och kvinnodrömmar, en del av vår historia som många gånger är helt bortglömd. En större minnesinsamling planeras, där kvinnor, gamla som unga, boende i glesbygd eller i tätort, kan skriva om sina minnen och sina drömmar för framtiden.

Det föreliggande arbetet får därför ses som ett komplement till projektet Folkrörelse i glesbygd, dels som en mindre inledning av Folkrörelsearkivets planerade minnesinsamling. Eftersom arbetet till största delen baserar sig på de intervjuade kvinnornas åsikter, erfarenheter och tankar blir det också deras röster som i stor utsträckning presenteras i rapporten. Arbetet är en presentation av de erfarenheter som kvinnorna haft av föreningslivet i just Ottsjön och Lillhärdal, varför inte någon större diskussion kan föras om kvinnornas roll i föreningslivet i länet eller i landet som helhet. Arbetet kan betraktas som en inledning, där tankar och frågor prövats, inför en större och djupare dokumentation av kvinnornas liv i länet.

I rapporten presenteras den könsfördelning som rått och råder inom olika föreningar i Ottsjön och Lillhärdal. Dessa uppgifter är dels hämtade ur de äldre föreningshandlingar som finns i Folkrörelsearkivet, dels genom den information som erhållits av informanter och genom telefonsamtal med representanter för de verksamma föreningarna i Ottsjön och Lillhärdal. Vidare presenteras några av de kvinnor som intervjuats och vars röster ofta kommer till tals i rapporten. Deras erfarenheter, åsikter och drömmar presenteras i huvudsak genom ett stort antal citat. I rapporten berättar de om varför de är engagerade i föreningslivet och hur de upplever sina möjligheter att påverka. Vidare berättar de om svårigheten att göra sin röst hörd och vilka hinder som finns för att genomföra idéer. Kvinnornas egna framtidsdrömmar och de drömmar de bär på om sin bygds framtid presenteras också. En sammanfattning av materialet görs i slutet av rapporten.

Material

Det material som har använts i rapporten är 14 intervjuer som genomförts under projektet "Folkrörelse i glesbygd", vidare har ytterligare 10 kvinnor intervjuats inom ramen för detta projekt. Några föreningsaktiva kvinnor har intervjuats en andra gång, för kompletterande uppgifter, medan andra aktiva kvinnor är intervjuade en första gång. Av dessa totalt 24 intervjuer presenteras tretton föreningsaktiva kvinnor i rapporten.

Från Ottsjön finns fem intervjuer, där en kvinna intervjuats en andra gång, från Lillhärdal finns 14 intervjuer, där fyra kvinnor intervjuats ytterligare en gång. Från projektet "Folkrörelse i glesbygd" finns även fem intervjuer med kvinnor i Alsen, som även de har lästs igenom inför detta projekt.

Alla intervjuer har genomförts med bandupptagning på kassettbandspelare och är i genomsnitt omkring två timmar långa. Flertalet av intervjuerna är genomförda i informanternas hem, några på kvinnornas arbetsplatser. Inom detta projekt har

alla intervjuade kvinnor mötts av samma frågeställningar, men intentionen vid intervjutillfället har varit att få kvinnorna att berätta, inte att svara på direkta frågor. På Folkrörelsearkivet har sedan intervjuerna renskrivits och sammanställts. I rapporten är kvinnorna till största delen citerade ordagrant, men citaten kan i vissa fall ha redigerats, för att göras mer läsbara. Bandupptagningarna och bandutskrifterna förvaras i Folkrörelsernas arkiv.

De intervjuade kvinnorna är alla föreningsaktiva antingen i sin by eller på kommunal eller regional nivå. Vid urvalet till denna dokumentation var strävan att erhålla en jämn åldersfördelning, vidare att både mer och mindre föreningsaktiva kvinnor skulle ingå. En fördelning mellan de som valt att stanna i hembygden, återflyttare och inflyttare eftersträvades också, samt att erhålla en spridning av den politiska tillhörigheten. Kontakter med informanter har erhållits dels via de kvinnor som tidigare har intervjuats inom projektet "Folkrörelse i glesbygd", samt via telefonsamtal med styrelserepresentanter för de verksamma föreningarna i Ottsjön och Lillhärdal.

Genom de föreningshandlingar som levererats till Folkrörelsearkivet från Ottsjön och Lillhärdal har också uppgifter erhållits om hur styrelsernas fördelning och sammansättning sett ut under tidigare skeden i föreningarnas historia. Vidare har uppgifter och information erhållits genom telefonsamtal med de verksamma föreningarna i Lillhärdal och Ottsjön om hur styrelsernas sammansättning och fördelning ser ut idag.

Kort om byarna Ottsjön och Lillhärdal

Vid urvalet av byar för projektet Folkrörelse i glesbygd ställdes tre kriterier upp. Det skulle vara byar som av tradition haft ett stort och brett föreningsliv. Vidare byar med skilda naturförutsättningar och näringsstrukturer, en by i marginellt jordbruksområde, en by i Storsjöbygd/jordbruksbygd samt en by i skogsbygd. Det tredje kriteriet var att byarna inte skulle ha varit utsatta för byutvecklingsprojekt. De byar som valdes ut var Ottsjön i Föllinge socken och Alsenbygden i Alsens socken, båda i Krokoms kommun samt Lillhärdals kyrkby i Lillhärdals socken, Härjedalens kommun. Som tidigare nämnts i inledningen av denna rapport kom detta projekt, på grund av begränsning i tid, att endast inriktas på byarna Lillhärdal och Ottsjön. I presentationen av byarna Lillhärdal och Ottsjön som följer är uppgifterna hämtade ur Folkrörelsearkivets rapport om projektet Folkrörelse i glesbygd.

Lillhärdaal

Lillhärdaals socken är belägen i södra Härjedalens skogsbygd och har drygt 800 invånare. Förutom Lillhärdaals kyrkby finns även byarna Sunnanå, Nordanå, Orrmo, Östansjö och Åsen.

I Lillhärdaal finns en ICA och en Konsum butik, kiosk, bensinstation, bank, post samt en nyöppnad barservering. Byn har en grundskola med 80 elever i klasserna 1–9, samt daghem och förskola. Vidare finns simhall, bibliotek, ålderdomshem och distriktssköterskemottagning. Flera samlingslokaler finns i Lillhärdaal. Folkets Hus har sina lokaler i det gamla ordenshuset och en fritidsgård inryms idag i det gamla Folkets Hus. Invid kyrkan återfinns församlingshemmet.

Ett hantverkshus finns med Lillhärdaals enda industriföretag med sex anställda. Någon industritradition finns inte i byn, utan näringslivet har varit helt inriktat på skogsbruk alltsedan senare delen av 1800-talet, då flera skogsbolag etablerade sig i området. De flesta i Lillhärdaal har sedan denna tid livnärt sig på skogsarbete kombinerat med småbruk.

Av de knappt 800 som bor i Lillhärdaals by är 345 förvärvsarbetande. Inte fullt hälften av dessa arbetar inom Lillhärdaalsområdet, medan de övriga pendlar till kommuncentrat Sveg, eller ännu längre. Av de förvärvsarbetande i Lillhärdaal är de flesta, 34%, sysselsatta inom den offentliga sektorn. Många arbetar på ålderdomshemmet eller inom hemtjänsten. Fortfarande arbetar relativt många, 23%, inom jord- och skogsbruket. I byn Lillhärdaal finns idag fyra jordbruk i drift, av socknens totalt tio aktiva jordbrukare. Knappt 20% av de boende i Lillhärdaal är under 20 år, medan det däremot finns många gamla i byn, 33% är 65 år eller äldre.

Ottsjön

Ottsjön är vackert belägen på sluttningen ned mot sjön med samma namn. Runt omkring byn med dess odlingslandskap står skogen tätvuxen. Till närmaste by Kakuåsen är det några kilometer och till Föllinge, kommunelscentrat, är det ungefär en mil. Ottsjön är en geografiskt sett väl avgränsad och sammanhållen by.

Idag bor ca 130 personer i byn. Av de förvärvsarbetande är omkring hälften sysselsatta inom området, medan resten pendlar till Föllinge, Hammerdal eller Strömsund. Tidigare var Ottsjön en genuin jordbruksby, men idag driver endast en familj jordbruk i byn, ett så kallat KR-jordbruk. Jord- och skogsmarkerna i byn tillhör i huvudsak byborna, varför det finns goda möjligheter att bedriva eget skogsbruk. Många av männen i byn arbetar som skogsarbetare eller snickare. Fyra

män äger och driver Ottsjöns snickeri, andra arbetar som elektriker, rörläggare, smidesarbetare, cementgjutare, ingenjör mm. De flesta kvinnorna i byn arbetar inom vården och omsorgen i Föllinge, Hammerdal eller Strömsund. En kvinna driver byns mataffär sedan tio år tillbaka.

Daghemmet som fanns i byn lades ner våren 1990 på grund av bristen på barn. Daghemmet var inrymt i det som tidigare var skolbyggnad. Skolan i sin tur lades ned 1970 och barnen bussas sedan dess till skolan i Föllinge.

En bygdegård, som uppfördes 1955, fungerar som samlingslokal i byn. Bygdegården är på många sätt byns hjärta. En stor del av byns sociala liv äger rum där, den fungerar som fritidsgård för byns ungdomar och här hålls fester, auktioner, bingokvällar, möten mm.

Som ett led i Krokoms kommuns satsning på glesbygden byggdes under 1989 ett hyreshus med fyra tvårumslägenheter, ett liknande hus är planerat till 1992. Lägenheterna är främst avsedda för ungdomar och pensionärer.

Dagens befolkning i Ottsjön är tydligt generationsgrupperad. Andelen barn och ungdomar är hög, en tredjedel av befolkningen är under 20 år. Därefter kommer föräldragenerationen, de medelålders, som också bildar en stor grupp. Sist finner vi de äldsta, 65-åringar och äldre, som också är många. Den svaga länken i Ottsjön är de äldre ungdomarna, 20-35-åringarna där endast ett fåtal bor kvar i byn.

Kvinnligt engagemang speglat i föreningshandlingar

Genom de kommuninventeringar som Folkrörelsearkivet har genomfört i Härjedalens och Krokoms kommun har kunskaper erhållits om föreningslivet i Lillhärdal och Ottsjön. I Ottsjön har det funnits 27 verksamma föreningar genom åren, och i Lillhärdal har 92 föreningar registrerats. I Folkrörelsearkivet finns idag handlingar deponerade från 14 föreningar i Ottsjön och 19 föreningar i Lillhärdal. En genomgång av dessa föreningsars material har genomförts, men dessvärre finns inte protokoll eller årsberättelser bevarade från alla dessa föreningar. Från många föreningar finns bara räkenskaper eller enbart verifikationer. Tanken med genomgången var att erhålla en bild av hur styrelsernas sammansättning sett ut under en längre tidsperiod, vilket inflytande kvinnorna haft och om de kunnat göra sina röster hörda, samt om det skett några förändringar under årens lopp.

Kvinnlig representation i Ottsjöns föreningar

I Ottsjön valdes bara män in i styrelsen för JUF, Badhusföreningen och Kontrollföreningen. I de två sistnämnda föreningarna fanns det överhuvudtaget inga kvinnliga medlemmar. I JUF som 1933 hade 60 medlemmar styrdes föreningen av män, men en kvinna fick uppdraget att vara sångledare.

Ottsjöns frisinnaade förening som bildades 1920 hade bara män i styrelsen och som suppleanter. Däremot innehade två kvinnor uppdraget som revisorer, och även revisorssuppleanterna var kvinnor. 1925 blev en kvinna invald i styrelsen som sekreterare, men redan 1927 fick en man detta uppdrag. Fram till 1950-talet då föreningen upphörde styrdes föreningen av män. De kvinnor som trots allt fick uppdrag i föreningen under 1920-talet var de som enligt medlemsmatrikeln hade en annan titel än fru. Sekreteraren var änkefru och en av revisorerna var hushållerska.

Andra föreningar i Ottsjön där kvinnor under kortare perioder innehaft styrelseuppdrag var ungdomsföreningen Ljus, där en kvinna från 1903 var vice ordförande och Svenska freds- och skiljedomsföreningen som 1925 hade en kvinnlig sekreterare och vice sekreterare.

I Logen Törnrosen som bildades 1883 och ungdomslogen Linnéa hade kvinnorna redan från början ett stort inflytande. 1895 hade logen Törnrosen en kvinnlig vice LT, och här fanns under många år en jämn fördelning i styrelsen. En orsak till detta kan vara att man tillämpade slutna omröstningar vid val av styrelse. Anmärkningsvärt är att kvinnorepresentationen i logens styrelse minskade under 1930- och 40-talen.

En av de få verksamma föreningarna i Ottsjön idag är bygdegårdsföreningen, som bildades 1956. Två år efter bildandet valdes den första kvinnan in i styrelsen som bestod av sex ledamöter, 1967 valdes ytterligare en kvinna in. Idag har föreningen en kvinnlig ordförande.

Kvinnlig representation i Lillhärdals föreningar

I Lillhärdal är bilden ungefär densamma som i Ottsjön. Föreningar som helt dominerats av män är, föga överraskande, skyttegillet och fiskevårdsföreningen. För föreningar som Svenska freds- och skiljedomsföreningen och Centern saknas uppgifter om styrelsernas sammansättning, men enligt medlemsmatriklar dominerade manliga medlemmar.

Lillhårdals Röda korskrets bildades 1933 och är fortfarande verksam. Vid bildandet engagerade sig kyrkoherden, distriktssköterskan, folkskollärare och lärarinnor i föreningens verksamhet. Vid bildandet fanns sju ledamöter i styrelsen och distriktssköterskan innehade ordförandeposten. Vidare återfanns i styrelsen kyrkoherden, kommunalnämndens ordförande och tre fruar. Under en lång tid hade föreningen en manlig ordförande och den övriga styrelsen bestod av kvinnliga ledamöter. Idag återfinns bara kvinnor i styrelsen.

En annan förening där kvinnorna hade ett stort inflytande var Lillhårdals lutherska missions- och ungdomsförening, som bildades 1918. Under hela 1920-talet fanns nästan enbart kvinnor i styrelsen med en kvinnlig ordförande. Av egen kraft lyckades man t ex med att uppföra ett bönhus. I början av 1930-talet fick föreningen en manlig predikant och denne blev då vald till ordförande.

En kvinnlig förening som betytt mycket för Lillhärdal och som drivit många frågor är Lillhårdals Socialdemokratiska kvinnoklubb. Klubben bildades 1927 och är den äldsta kvinnoklubben i länet. 1928 diskuterade man inrättandet av ett ålderdomshem och ett badhus. I början av 1940-talet drev klubben frågan om vattenledning i Lillhärdal. Enligt många var det kvinnoklubbens förtjänst att Lillhärdal fick ett ålderdomshem, och under senare tid har de lyckats driva frågan om att få högstadiet tillbaka till Lillhärdal. Högstadiet hade varit nedlagt sedan 1963, men verksamheten kunde återupptas i början av 1980-talet.

Kvinnoklubben och Röda Korskretsen engagerade sig också i insamlingar av kläder och pengar till behövande, både inom socknen och i andra länder. Många medlemmar engagerade sig med att sticka och sy till behövande.

Av föreningshandlingarna kan man utläsa att det sällan eller aldrig var en kvinna som fick förtroendet att vara ordförande i en förening. Av materialet på Folkrörelsearkivet var det bara i två föreningar som kvinnor var ordförande, i Röda Korset i Lillhärdal och i Lillhårdals Lutherska missions- och ungdomsförening. I båda dessa föreningar var majoriteten kvinnor i föreningen. I andra föreningar är det sekreterarposten som ofta veks till kvinnor, mindre ofta kassörssysslan. Det var också kvinnor som hade ett eget yrke som fick förtroendet att bli invald i en styrelse, distriktssköterska, hushållerska osv, sällan eller aldrig en kvinna som bara hade titeln fru. Det var alltså ofta yrkesarbetande kvinnor som valdes in i en förenings styrelse.

Kvinnligt föreningsinflytande idag

Under arbetets gång har kontakt tagits med i stort sett alla verksamma föreningar i Ottsjön och Lillhärda, för att erhålla en bild av hur könsfördelningen inom de olika styrelserna ser ut idag. Vidare har informanterna gett en god bild av hur föreningsarbetet drivs.

I Ottsjön verkar idag två föreningar som har stor betydelse för byn. Det är Ottsjöns byalag och Ottsjöns bygdegårdsförening. Dessa två föreningar engagerar flertalet bybor på ett eller annat sätt, och det är genom dessa som flertalet av byns aktiviteter genomförs. Föreningarna fungerar som den sammanhållande länken i byn. Vidare finns idag en socialdemokratisk förening, fiskevårdsförening, jaktlag, en nykterhetsloge som är vilande och en liten baptistförsamling, med endast ett fåtal medlemmar.

I Lillhärda finns betydligt fler verksamma föreningar än i Ottsjön. Idag verkar dryga tjugotalet föreningar i bygden. De föreningar som enligt olika informanter har den största aktiviteten och som engagerar flest bybor är idrottsföreningen, skoterklubben och skyttegillet. Förutom dessa finns bl a ett byalag, en socialdemokratisk förening och en socialdemokratisk kvinnoklubb, en centeravdelning, Röda Korset, IOGT, hembygdsförening, bygdemålsförening, syförening, bridgeklubb, korpklubb, fiskevårdsförening, Folkets Husförening och vattenföreningar. Förutom dessa föreningar som funnits under en längre tid har även nya föreningar bildats under de senaste åren, en föräldraförening, som verkar för att locka lärare till skolan i Lillhärda, en teaterförening och en näringslivsgrupp. De tre sistnämnda är alla föreningar som på ett eller annat sätt vill förändra eller tillföra något nytt i Lillhärda.

I Ottsjön är en kvinna ordförande i bygdegårdsföreningen, vidare finns i styrelsen ytterligare tre kvinnor som ledamöter av styrelsens totalt sju. Sonja som är ordförande är inflyttad från Göteborg och arbetar som tandläkare i Föllinge. En annan kvinna var tidigare ordförande under många år. Bygdegårdsföreningen ordnar bl a bingokvällar en gång i månaden för att få in pengar till föreningen. Bingon som startade i början av 1970-talet är föreningens inkomstkälla. Alla kvinnor är engagerade i föreningens verksamhet eftersom de är indelade i sju grupper och grupperna har ansvaret för en bingokväll var. Till bingon brukar kvinnorna ansvara för bakning av kaffebröd, försäljning av fika och för att ordna vinster. I december arrangeras en luciafest i stället för bingo och innan luciafesten samlas kvinnorna för att stöpa ljus, tillverka julpynt mm.

I Ottsjöns byalag cirkulerar styrelseposterna bland byborna, så att alla skall kunna vara med och påverka och ta ansvar. Idag finns tre kvinnor av totalt fem i styrelsen. Byalaget har en manlig ordförande medan kvinnorna är kassör, sekreterare och ledamot. Maria som är kassör har suttit längre än de andra,

eftersom det krävs en viss kontinuitet när det gäller kassörssysslan. Byalaget står ofta som arrangör för aktiviteter i byn som höst-, vår- och midsommarfest. I samband med älgjakten arrangeras också en fest, och när byalaget har årsmöte är det fest med mat, underhållning och dans för ca 100–150 gäster. I samband med "Heimvåcku", en hemvändarvecka som arrangeras av Föllinge gamla kommun, arrangeras även en hemvändardag i Ottsjön. Vidare har byalaget ordnat en slalombacke för barnen, drivit frågan om byggande av hyreshus för äldre, så att barnfamiljerna kan flytta in i de gamla gårdarna, och sett till att vägen genom byn asfalterats. Vägbeläggning fick byn under hösten 1991.

Ottsjöns socialdemokratiska förening har en kvinnlig ordförande och kassör. Agnes som är ordförande är född i Ottsjön, men har bott utanför länet under många år. Margareta som är kassör är inflyttad och arbetar som läkare i Föllinge. De övriga i styrelsen är män. I fiskevårdsföreningen och jaktlaget sitter däremot bara män.

Trots att Ottsjön är en liten by ordnar byborna en mängd aktiviteter. Någon egentlig uppdelning inom föreningarnas styrelser och mellan styrelsen och de övriga medlemmarna finns inte, utan alla bybor hjälper till när det behövs. Förutom arrangemangen inom föreningarna samlas också kvinnorna till motionsgymnastik i bygdegården en gång i veckan och ibland åker de skidor eller cyklar. Kvinnorna har också ordnat kurser i bl a skinnsömnad och sömnad av valldorfdockor.

I Lillhärddal som är en betydligt större by finns inte samma forum där alla bybor kan samlas till beslut eller till gemensamma aktiviteter. Föreningslivet är mer uppdelat både könsmässigt och bland byborna som helhet.

Föreningar som samlar enbart kvinnor är Lillhärddals Röda Korskrets och den socialdemokratiska kvinnoklubben. Idag samlas kvinnoklubbens medlemmar till möten där de diskuterar kommande sammanträden i kommunfullmäktige och nämnder, eftersom många av medlemmarna har förtroendeuppdrag i Härjedalens kommun. Vidare ordnar klubben arrangemang till kvinnodagen den 8 mars och till 1 maj. Klubben är representerad i Folkets Husföreningens styrelse, och tidigare ansvarade den för serveringen på Folkets Hus, då bingo och dans arrangerades. Serveringen sköts idag utav den nyöppnade baren på Folkets Hus. Många informanter har också påpekat kvinnoklubbens engagemang genom åren i Lillhärddal. *"Om det är något som är angeläget så är det kvinnoklubben som gör det, det säger nästan alla här. Ska man få nåt gjort så ska man vända sig till kvinnoklubben. [.../ Ja, högstadiet här till exempel var det kvinnoklubben, utan min delaktighet, som fick hit, för jag trodde aldrig på det [.../ Och sen ålderdomshemmet är väl dom tidigare klubbisternas förtjänst, då på den tiden."*(G.H), säger Gudrun själv aktiv i kvinnoklubben.

Ytterligare en förening som enbart engagerar kvinnor är kyrkans syförening. Idag bildar tre kvinnor styrelse, men tidigare var prästen självskriven som ordförande. Idag saknar dock Lillhärdal präst.

Föreningar som enbart män engagerar sig i är den Socialdemokratiska föreningen, där av tradition inga kvinnor har suttit i styrelsen. Gudrun som är studieledare i kvinnoklubben är dock studieledare även i s-föreningen, men hon sitter inte i styrelsen. Enligt kvinnorna är dock inte s-föreningens medlemmar lika aktiv som kvinnoklubben.

I Bridgeklubben och i fiskevårdsföreningen finns bara män i styrelserna. Om fiskevårdsföreningen säger Gudrun; *"Ja, de är bara karlar. Dom är så hemskt allvarliga så, men dom är aktiva. Dom är duktiga."*(G.H) Skoterklubbens och idrottsföreningens styrelse domineras i stort sett helt av män. I vardera styrelse återfinns en kvinna och i båda fallen innehar kvinnan kassörssysslan. Gudrun som är kassör i idrottsföreningen kommenterar skoterklubben; *"Skoterklubben är väldigt aktiv, och där har vi faktiskt, har jag fått veta en tjej som kassör. Men hon är väl som jag i idrottsföreningen, att hon sköter det här praktiska och om hon har någon funktion i styrelsen i övrigt, det vet jag inte."*(G.H)

I de övriga föreningarna domineras styrelserna i de flesta fallen av män. I byalagets styrelse sitter en kvinnlig kassör och ytterligare en kvinnlig ledamot. I bygdemålsföreningen sitter kvinnor som sekreterare och kassör. Näringslivsgruppen, eller företagargruppen som den också kallas, domineras av män, men har en kvinnlig kassör och sekreterare. Gun som är kassör fungerar också som kontaktperson och är den som egentligen är ansiktet utåt och den drivande. Centern i Lillhärdal har även den en manligt dominerad styrelse men med en kvinnlig kassör och en kvinnlig ledamot, liksom hembygdsföreningen med kvinnlig kassör och sekreterare. Folkets Husföreningens styrelse domineras även den av män, två kvinnor sitter dock som ledamöter i styrelsen. Den nybildade föräldraföreningen har en manlig ordförande, men kvinnlig kassör och sekreterare, i övrigt är styrelsen blandad av engagerade föräldrar.

I de föreningar där kvinnorna är något mer representerade kan de i vissa fall inneha ordförandeposten, men detta hör dock till ovanligheten. Lillhärdals Korpklubb har en styrelse där kvinnorna innehar ordförande, kassörs- och sekreterarposterna, ytterligare en kvinna sitter med i styrelsen, vidare är två män ledamöter i styrelsen. IOGT i Lillhärdal har en kvinnlig ordförande och ledamot. I den nystartade teaterföreningen, som kallar sig Mosippans teateramatörer, består styrelsen av kvinnlig ordförande, sekreterare och kassör, vidare sitter två män i styrelsen. Gudrun som är ordförande säger om föreningen; *"I teaterföreningen är vi större delen tjejer. Kassör och sekreterare tjejer, men det är kulturellt vet du."*(G.H)

I Lillhärdal innehar många kvinnor kassörssysslan i olika föreningar. I de föreningar som domineras helt av män återfinns naturligtvis inga kvinnor i styrelsen, men i de föreningar där majoriteten av medlemmarna är män, kan en kvinna väljas in i styrelsen och får då ofta kassörssysslan. Det finns inga kvinnor som är ordförande i någon förening där styrelsen i övrigt domineras av män, däremot i föreningar som Korpen, IOGT och teaterföreningen innehar kvinnorna ordförandeposten. Dessa föreningar har dock en kvinnlig majoritet i styrelsen. Kvinnorna är givetvis ordförande i de föreningar som enbart engagerar kvinnor. Röda Korset, som idag har en kvinnlig ordförande, hade emellertid under en väldigt lång tid en manlig ordförande, trots att den övriga styrelsen bestod av kvinnor. En tydlig könsuppdelning finns i Lillhärdal. I föreningar som rör idrott, fiske, skytte mm är kvinnorna lite eller inte representerade alls, medan teater och social omvårdnad via syföreningen och Röda Korset engagerar kvinnorna. Även om det finns kvinnor som är ordförande i olika föreningar känner många inte till det; *"Jag undrar om det finns någon kvinnlig ordförande i hela Lillhärdal, ja Gun är hon ordförande i företagargruppen tro? Hon kanske är det hon. /.../ Ingen ordförande, ingen, inte vad jag kan komma ihåg."*(G.H)

Det kvinnliga inflytandet, i form av förtroendeuppdrag i styrelser, är större idag i jämförelse med den bild som erhållits vid genomgången av det äldre arkivmaterialet. Det är betydligt fler kvinnor idag som har förtroendeuppdrag i styrelser, men ändå förvånansvärt få som innehar ordförandeposten. Om bilden i det äldre materialet visade att kvinnor fick förtroendet att vara sekreterare är flertalet kvinnor idag kassörer.

Jämför vi Ottsjön och Lillhärdal blir bilderna ganska olika. I Ottsjön samlas byborna i huvudsak kring två föreningar, medan spektrat av föreningar i Lillhärdal är stort. I förhållande till detta ter sig det kvinnliga inflytandet i Ottsjön större än i Lillhärdal. I Ottsjöns två viktigaste föreningar är kvinnorna i majoritetet i båda styrelserna, och en av dem har en kvinnlig ordförande. Eftersom styrelseposterna i byalaget cirkulerar kan också alla känna sig delaktiga i det som sker. Mångfalden av föreningar i Lillhärdal leder till viss del till splittring, eftersom alla inte kan eller orkar engagera sig i alla föreningar. Det kvinnliga inflytandet blir på grund av detta mindre, men även beroende på att de tre föreningar som betecknas som de viktigaste för bygden, aktivitets och medlemsmässigt, idrottsföreningen, skyttegillet och skoterklubben har väldigt få kvinnliga medlemmar. Skyttegillet saknar helt kvinnor i sin styrelse, och i idrottsföreningen och skoterklubben finns bara kvinnliga kassörer i styrelsen. Mångfalden av föreningar betecknas av många som bra, men många saknar ett forum där hela bygden kan samlas. Ett försök som har gjorts är att bilda Lillhärdals byutvecklingsgrupp, där idrottsföreningen, näringslivsgruppen, skoterklubben och fiskevårdsföreningen ingår. Gruppen skall arbeta för en positiv utveckling och framtid för Lillhärdal. Här återfinns två kvinnor, som fungerar som representanter för idrottsföreningen och näringslivsgruppen.

En presentation av kvinnorna och deras föreningsengagemang

De kvinnor som intervjuats såväl i samband med projektet Folkrörelse i glesbygd som för detta projekt är alla mer eller mindre engagerade i flera olika föreningar. Många har varit föreningsaktiva under hela sitt liv och har suttit eller sitter med i styrelser för olika föreningar. Andra har sitt engagemang koncentrerat till en förening, men är ändå med som medlemmar i flera andra. Ingen av de intervjuade kvinnorna står helt utanför föreningslivet, eftersom en stor del av alla aktiviteter i bygden sker via en förening, oavsett om det gäller politik, skoteråkning, dans eller sömnad. Skall en fest eller bingo arrangeras så ställer många upp med frivilligt arbete, som att koka kaffe eller skänka varor. *"Man blir ju aldrig road av någon annan. Det finns ju inga institutioner som roar en, teater eller restauranger. Skall man roa sig så får man göra det själv. Det är ju genom föreningar och kurser."* Så säger Sonja, som är ordförande i bygdegårdsföreningen i Ottsjön. Hon framhåller också vikten av en lokal som fungerar som en samlingspunkt. Det är en förutsättning, menar hon, för att aktiviteter skall kunna drivas överhuvudtaget.

De intervjuade kvinnornas ålder spänner mellan omkring 30 år och upp till omkring 70 år. Några av kvinnorna är ingifta eller inflyttade i byarna, medan andra har flyttat tillbaka till sin hembygd efter år på andra orter med studier eller arbete. Några av kvinnorna har varit bosatta i sin hembygd hela livet. Utbildningsnivån för kvinnorna varierar från sexårig folkskola till högskoleutbildningar som förskollärare och tandläkare. Yrkeslivet har för många kvinnor också varit oerhört varierat.

De äldre kvinnorna har alla börjat sin "föreningskarriär" inom nykterhetsrörelsen, antingen inom ungdomslogen eller inom grundlogen. Många av de intervjuade kvinnorna är också politiskt aktiva, företrädesvis inom Socialdemokraterna eller Centern. Många av dem har också suttit eller sitter som kommunalt förtroendevalda i nämnder och/eller fullmäktige.

Eftersom rapporten till största delen baserar sig på de intervjuade kvinnornas åsikter, erfarenheter och tankar följer nedan en kort presentation av tretton av de intervjuade kvinnorna.

Kvinnorna i Ottsjön

Berit är född 1924 och uppvuxen i en grannby till Ottsjön. Under sin ungdom arbetade hon på Åre fjällkuranstalt, Furuhagens vårdhem i Bräcke och på Sabbatsbergs sjukhus i Stockholm. Vidare har hon gått hushållsskola i Östersund. Tillsammans med sin make övertog de hans föräldrahem i Ottsjön och hade mjölkkor. Idag har de bara ungdjur och två hästar. Berit har arbetat extra på

ålderdomshemmet i Föllinge som nattbiträde och på Momento begravningsbyrå i Föllinge i tio år. Hon har varit med i nykterhetslogen som förr var mycket livaktig. Under många år var hon ordförande i bygdegårdsföreningen i Ottsjön. Berit är också politiskt engagerad. Hon sitter med i fritidsnämnden för Centern sedan 1979 och ett tag var hon ordförande där. Berit och hennes make är också medlemmar i Föllinge IK, Röda Korset och Rädda Barnen i Föllinge.

Sonja är född och uppvuxen i Göteborg och har utbildat sig till tandläkare. Sin utbildning blev hon klar med 1976. Under sin studietid var hon simtränare för handikappidrotten i Göteborg och med i FNL-rörelsen, men i övrigt, menar hon, var hon inte speciellt politiskt intresserad. Sonja flyttade till Jämtland och Hammerdal med sin make 1978, då hon hade fått en tjänst där och året därpå flyttade hon till makens hemgård i Ottsjön. Sonja har idag tre barn och arbetar som tandläkare i Föllinge. Hon är ordförande i bygdegårdsföreningen sedan två år tillbaka, vidare är hon engagerad i Hem och skolaföreningen i Föllinge. Hon sitter också med i kulturnämnden för Socialdemokraterna och är där med i en samrådsgrupp för flyktingar och handikappade.

Maria är född på Munkflohögen, Häggenås sn, och gick gymnasiet i Östersund. Därefter utbildade hon sig till förskollärare. Under en period bodde hon med sin familj i Östersund, för att sedan flytta till makens föräldrahem i Ottsjön. Maria arbetade efter flytten inom barnomsorgen i Hammerdal, idag arbetar hon i Föllinge. Hon är kassör i byalaget i Ottsjön sedan fyra år tillbaka och har även suttit i styrelsen för Hem och skolaföreningen i Föllinge både som ledamot och sekreterare.

Kvinnorna i Lillhärdal

Kristina som är född i slutet av 1920-talet i Lillhärdal gick sexårig skola samt folkskolans högre avdelning under två år. Hon har arbetat i affär och på kontor samt på sin och makens gård. Under många år arbetade hon på kommunkontoret, men har nu gått i pension. När Kristina var sju år gick hon med i ungdomslogen och i grundlogen när hon var 14 år. Samtidigt blev hon ungdomsledare för ungdomslogen. 1956 var hon med och bildade flickscoutkåren och gick en ledarkurs i Östersund. Kristina har också varit med i Röda Korsets styrelse sedan 1956 och är idag ordförande. Hon har också engagerat sig i ett folkdanslag och i sångkör. Vidare har hon lett gymnastik för bastanta damer, som hon kallar dem, sedan 1974 och suttit i fullmäktige för Centern under några mandatperioder före kommunsammanslagningen. Kristina är också en av initiativtagarna till den nybildade teaterföreningen i Lillhärdal där hon engagerat sig med att öva barn och ungdomar. I teaterföreningen är hon kassör.

Dagmar är född 1926 i Lillhärdal och engagerad i Lillhärdals Korpklubb som ordnar gåbingo och cykelutflykter. Dagmar har även varit engagerad i Lillhärdals aktionsgrupp mot utbyggnad av vattendragen. Hon har suttit med i byalagets styrelse men har inte varit aktiv där, byalaget tycker hon är slapp. Politiskt är hon socialdemokrat, men hon hinner inte engagera sig i politiken. Sitt arbete har hon på fritidsgården i Sveg och i Lillhärdal som fritidsledare.

Britta är född 1956 och uppvuxen i Lillhärdal och efter grundskolan gick hon Hemteknisk linje och Torstaskolan. Vidare en väv- och sömnadsutbildning i Östersund och en turistkurs. I ett år arbetade hon på ICA innan hon 1979 övertog sina föräldrars gård, som hon idag driver tillsammans med sin man. Britta började sitt föreningsengagemang inom CUF i Östersund, senare startade hon en avdelning i Lillhärdal där hon var ordförande. När hon började med jordbruket blev hon ordförande i den lokala LRF-avdelningen. Senare blev hon ungdomsledamot i LRF och hon har även suttit med i NNP:s fullmäktige. När Britta började med detta var hon den enda kvinnan. Vidare har hon varit aktiv i det som rör kvinnor och landsbygd inom bl a Vuxenskolans ledarutbildning "Kvinnor som vinner" och LRF:s kvinnogrupp Q i Z. Vidare har Britta engagerat sig i Härjulfgruppen, en grupp som tillsammans med kommunen och länsstyrelsen arbetat med ett utvecklingsprojekt för Lillhärdal, hon är också med i Älvräddarna. I styrelsen för Centern i Lillhärdal sitter Britta med och som förtroendevald i byggnadsnämnden för Centern. Idag har hon avsagt sig många uppdrag men hon har nu engagerat sig i Nedre Härjedalens hemslöjdsförening.

Ylva är född 1962 och uppvuxen i Lillhärdal. Efter grundskolan började hon på Sociala linjen på gymnasiet men hoppade av efter en termin och fick då praktikplats som tandsköterskeelev. Därefter har Ylva gått en 20 veckors vårdbiträdesutbildning och en ambulansvårdarutbildning. Sedan tio år tillbaka arbetar hon på sjukhuset i Sveg. När Ylva var i tioårsåldern spelade hon fotboll och åkte skidor för LIF. I samma ålder var hon också med i ett folkdanslag. Ylva är medlem i aktionsgruppen mot älvtutbyggnad, LIF och skyttegillet, men hon är inte speciellt aktiv. Under en period har hon suttit som kassör i Folkets Husföreningen.

Karin som är född 1929 i Lillhärdal gick folkskola och fortsättningsskola. Därefter har hon arbetat inom hotellbranschen och på barnhem och café. Vidare med skogsplantering och på fäbodvall. Under några år arbetade hon på andra orter men återvände sedan till Lillhärdal. Idag arbetar hon inom hemtjänsten. Karin gick med i nykterhetslogen som ung, men hon var inte så aktiv. Idag är hon ordförande i den socialdemokratiska kvinnoklubben och medlem i idrottsföreningen och konsum. Karins föreningsengagemang koncentreras i huvudsak till den socialdemokratiska rörelsen. Förutom sitt ordförandeskap i kvinnoklubben sitter hon med som ledamot i skolstyrelsen, kyrkorådet och kyrkofullmäktige.

Gudrun är född 1949 i Lillhärdal och gick gymnasiet i Mora. I början av 1970-talet utbildade hon sig till lågstadielärare och idag arbetar hon på skolan i Lillhärdal. Under en period har Gudrun, tillsammans med sin make, bott i Västerås. Sedan hon flyttat tillbaka till Lillhärdal engagerade hon sig i den socialdemokratiska kvinnoklubben och idag är hon studieorganisatör både i kvinnoklubben och s-föreningen. Vidare sitter hon som förtroendevald i fritidsnämnden, socialnämnden och kommunfullmäktige. Vidare är hon med i aktionsgruppen mot älvutbyggnad och i Lillhärdalskören som övar en gång i veckan. Hon är också kassör i LIF och ordförande i den nybildade teatergruppen. Gudrun säger om Lillhärdal; *"Här är man med i nästan alla föreningar, så lösa medlemskort gör jag väl i nästan allting. Inte i skoterklubben."*(G.H) Hon arbetar också aktivt med ett byutvecklingsprojekt.

Sara är född 1945 i Lillhärdal och flyttade till Stockholm efter grundskolan. Efter olika kurser i engelska, matte och data arbetade hon på olika företag med datorer. Senast som chef för utbildningsavdelningen på ett stort dataföretag, med mycket resande i Storbritannien och Norden. Samtidigt som Sara arbetade på dataföretaget startade hon två konsultföretag med anställd personal. 1983 flyttade hon med sin make och barn tillbaka till Lillhärdal, men först 1988 avvecklade hon sitt företag. Idag har Sara och hennes man ett stenentreprenad företag och hon arbetar också som datakonsult åt företag, främst i trakterna runt Sveg. Vidare ansvarar hon för datoriseringen av pastorsexpeditionen i Lillhärdal. Hon hoppar också ibland in som lärare på skolan i Lillhärdal samt håller i kyrkans barntimmar och sagostunden på biblioteket. I föreningslivet har Sara aktivt engagerat sig i den nybildade föräldraföreningen där hon är sekreterare. Genom upprop i tidningar och radio samt genom utskick till olika lärarhögskolor försökte föreningen locka lärare till högstadiet i Lillhärdal. Sara är också kassör i byalaget.

Ingrid har flyttat till Lillhärdal med sin man som är musiklärare. Hon har inget fast jobb utan har arbetat lite på kommunen, biblioteket och konsum. Ingrid är kassör i bl a hembygdsföreningen och Centern och är med i den motionsgymnastik som arrangeras av Korpen.

Gun är född i Hälsingland och flyttade till Sveg efter grundskolan. Där har hon arbetat på glasmästeri och på kontor i sju år efter att ha gått en kameral kontorsutbildning. Därefter flyttade hon och maken till Lillhärdal där de bedriver jord- och skogsbruk, sågverk och potatisodling på makens hemgård. Under två års tid drev de också campingen i Lillhärdal tillsammans med några andra familjer i byn. Gun har också arbetat med kyrkans barntimmar och haft sagostund på biblioteket. I slutet av 1970-talet startade Gun Vi Unga eftersom det fanns så lite att göra för barn och ungdomar i byn. Vidare är hon med i Q i Z och fungerar som kassör och kontaktperson i den nybildade näringslivsgruppen. Gun är också ordförande för Vuxenskolan i Härjedalen.

Margot är född 1947 i Uppsala och flyttade till Stockholm i 17-års åldern. Hon utbildade sig inom barn- och ungdomsvård och arbetade sedan på ett barn- och ungdomshem under några år. 1971 gick hon postskola för att bli postkassör, och har arbetat inom posten sedan dess. Margot flyttade till Lillhärdal med sin man som var från byn och idag arbetar hon på posten i Lillhärdal. 1977–78 gick hon med i den socialdemokratiska kvinnoklubben och sedan 1987 är hon kassör. Hon är också förtroendevald och sitter med i miljö- och hälsoskyddsnämnden samt som suppleant i skolstyrelsen. Margot var tidigare sekreterare i folkdansgillet och åkte med gruppen till USA och Canada. Hon sitter också med i styrelsen för ABF i Härjedalen och sjunger i Lillhärdalskören.

Skillnad i engagemang mellan kvarstannare, återflyttare och inflyttare?

En av de frågor som togs upp i intervjuerna rörde eventuella skillnader i föreningsengagemang mellan kvinnor som bott i hembygden hela livet, sådana som flyttat hem efter en tid utanför hembygden, och sådana som flyttat in utan rötter i bygden.

Många som bott hela livet i hembygden upplever ingen skillnad i engagemang mellan dem själva och de som flyttat tillbaka. Britta, som bott i Lillhärdal hela livet, påpekar däremot att de som är inflyttade har större möjligheter att påverka, eftersom de inte känner till och är intresserade av gamla konflikter. De som är återflyttare eller inflyttade har däremot fler åsikter om skillnaderna i engagemang. Många tycker att de som bott hela livet i byn är mer passiva, medan återflyttarna och inflyttarna upplever att de engagerar sig mera. Återflyttarna tror dock att det är lättare för dem som kommer helt nyinflyttad, eftersom de inte är fastlåsta i gamla regler, som gäller i byn. Inflyttarna å sin sida upplever att återflyttarna har lättare att engagera sig, eftersom de känner till de koder och regler som finns och att man som inflyttare har alltför lätt att trampa på ömma tår.

Gudrun, som flyttat tillbaka till Lillhärdal, menar att dom som flyttat in till byn är mer aktiva; *"Det är väl så, får man erkänna, att dom som kommer utifrån är mer aktiva. Det är faktiskt så och dom som bara har bott i byn, dom engagerar sig inte överhuvudtaget."*(G.H) Gudrun bekräftar också att återflyttarna engagerar sig. *"Vi som har varit iväg en sväng eller kommit utifrån, det är vi som är aktiva."*(G.H) Hon menar att det är viktigt att se världen och att inse att världen inte slutar i Lillhärdal. Att man måste betrakta saker och ting från olika håll. Samtidigt inser hon också att det kan vara svårt för dem som flyttar in till Lillhärdal. *"Det är nog inte så lätt att komma alldeles helt inflyttad hit. En del lyckas ju väldigt bra och blir liksom en del av byn, men en del blir ju aldrig insläppta. En del tar man inte till sig."*(G.H) Gudrun menar att detta till viss del

kan bero på inflyttarna själva. Det behöver inte vara idéerna som är fel utan att man inte uppför sig som andra i byn. Inställningen hos byborna kan dock vara till både för- och nackdel för dem som är återflyttare och inflyttare. För de som flyttat hem igen, menar hon att det; *"kan vara svårare om man är från byn, du skall minsann inte säga nånting. Du, jag vet ju hur du hade det när du var liten."*(G.H) Byborna kan alltså stoppa återflyttarna, inflyttarna står mer fria från detta eftersom byborna inte vet någonting om dem. *"Kanske därför dom också vågar engagera sig mera, för att byborna inte kan trampa på några ömma punkter, för dom känner man inte till."*(G.H)

Sara, som även hon är återflyttare till Lillhärdal, har också upplevt både för- och nackdelarna med att vara återflyttare jämfört med inflyttare. *"Har man varit borta ett tag, så har man fortfarande rötter, man känner till mentaliteten så att säga, hos dom som aldrig satt sin fot utanför byn. Dom som kommer helt utifrån, dom har svårt att komma in i den här bymentaliteten. Så här känner dom, så här tycker dom, det tror jag är jättesvårt. För mig som är född här och uppväxt här till femtonårsåldern och som vuxen kommit tillbaka, har ju sett och hört och lärt en hel del under dom åren. Man är mera öppen tror jag och man vågar framförallt tycka till. [...] Det är både fördelar och nackdelar med att inte vara för mycket insatt i hur det har varit. För det kan ju finnas två personer som absolut inte kan se nästan varandra. Dom fungerar inte tillsammans helt enkelt. Dom kan inte diskutera en sak och komma till en vettig lösning. Ibland är det bra att man inte vet om det, för då kan man ju säga vad man tycker, och ibland är det en nackdel för det kan ju vara så att man har passerat vissa händelser och förlopp som man inte känner till. Det är lätt att trampa på ömma tår utan att veta om det."*(S.RS)

Margot som är inflyttare, ser ingen skillnad i engagemang mellan inflyttare och kvarstannare. Hon medger dock att det kan vara svårt att flytta till en liten by som Lillhärdal. *"Det kan vara ganska svårt att komma till en sådan här liten by. Men jag tog nog seden dit jag kom på nåt vis. Jag kände att här ska man passa sig. Du ska inte tro att du är någonting bara för att du kommer från Stockholm, då ska vi nog snart ta ner dig på jorden. Jag blev nog accepterad ganska omgående annars kan det nog vara svårt att leva i en sådanhär liten by."*(M.L) Margots man kom från Lillhärdal och kände många i byn, vilket underlättade för henne. Hon berättar att efter ett tag frågade hon om folk som maken inte kände till och idag är rollerna helt omvända. Margot känner till fler i byn och maken får fråga henne.

Gun, som också är inflyttare, menar däremot att de som bott i Lillhärdal hela livet är mer passiv än inflyttarna. *"De som har bott i byn hela tiden de är mer passiva, eller vad man skall säga. De är nöjda med att bara gå här på byn."*(G.P) Gun upprörs också över de unga tjejerna och deras framtidsval. *"Nånting som jag har reagerat på. Det är de som gått skolor och utbildat sig, och så kommer de hem och, ja tjejer då, så börjar de att jobba på ålderdomshemmet här. Jag tycker att*

det måste finnas nåt annat. Nu i dagens läge är det ju svårt att få jobb, men förr. Jag tycker att de borde vilja göra nåt annat och sett nåt annat för ett tag, men det är väl tryggheten."(G.P)

I Ottsjön däremot upplever varken Sonja eller Maria som är inflyttade någon skillnad i engagemang eller att det har varit någon svårighet för dem att engagera sig. Sonja säger; *"Kommer man inflyttad och har varit här ett tag och börjar bli lite varm i kläderna, så kanske man har lite nya idéer. Det kan väl möjligtvis vara så, men annars ligger det nog bara lite i åldern."*(S.E) Både Maria och Sonja upplever att det finns mer skillnad i engagemang mellan olika generationer. De yngre och medelålders sitter med i olika styrelser, medan de äldre ställer upp och hjälper till när det behövs, men de engagerar sig mindre i själva styrelsearbetet.

Varför kvinnor är engagerade

Många av kvinnorna har valt att engagera sig i föreningslivet eftersom de har en önskan om att kunna påverka och förändra förhållandena i bygden eller i kommunen och i landet genom att engagera sig politiskt. Andra kvinnor upplever att de halkat in i föreningslivet mer eller mindre av en slump, men känner lika fullt ett ansvar att försöka påverka.

Britta gick med i CUF som tonåring i början av 1970-talet och beskriver orsaken till detta. *"Det var nog präglingen av 60-talet när alla skulle flytta. Det var väl det som var det viktigaste egentligen. Jag tyckte att majoriteten här i kommunen och i landet dom gjorde i regel som dom ville. Dom skyddade varandra. Dom styrde inte för folkets bästa utan för sitt eget bästa, tyckte jag då. Så det var nog mycket ilska."*(B.E)

Maria, som sitter som kassör i byalaget i Ottsjön, blev däremot upprörd av valberedningen som undrade om hon kunde ställa upp och sitta i byalagets styrelse. Efter att hon blev invald delades posterna upp inom styrelsen och hon blev vald till kassör. För Maria var det inget medvetet val att engagera sig, utan hon blev tillfrågad.

Margot sitter idag som kassör i kvinnoklubben i Lillhärdal. Hon fick uppdraget eftersom hon arbetar på posten. Hon tror inte att hon skulle ha engagerat sig i föreningslivet om hon hade bott i en storstad. Margot har ibland känt sig mer eller mindre övertalad att ställa upp, främst när det gäller kommunala uppdrag. *"Då känner jag ibland, att går det till så här överallt, att folk nästan blir tvingade mot sin vilja att ställa upp på olika uppdrag, då kan det ju inte bli rätt. Det måste ju finnas nåt intresse./.../Annars kan ju vem som helst gå dit."*(M.L) Trots allt känner hon ett ansvar att föra fram och engagera sig för de åsikter hon tror på.

Orsakerna till att kvinnorna fortsätter att engagera sig är flera. För många kvinnor är driften att kunna påverka det centrala. De känner också ett ansvar att vara föreningsaktiv, eftersom det är så få som ställer upp och arbetar frivilligt i en förening. Andra betonar det lustfyllda, att det är roligt att arbeta i en förening och att det ger en personlig tillfredsställelse. För många är också gemenskapen och möjligheten att umgås på ett lättsamt sätt en viktig orsak. För många kvinnor är också föreningslivet en viktig garant för att bygdens livskraft och utveckling skall fortleva.

Gun har engagerat sig i näringslivsgruppen i Lillhärdal, som bildades av Härjedalens kommun. De andra som arbetat tillsammans med Gun i kampanjen Levande Landsbygd hoppade av, men hon fortsatte. Gun menar att det tar mycket tid från hemmet att vara engagerad och att det bara blir utgifter, eftersom hon ringer och reser mycket. *"Jag tänker många gånger att nu skall jag sluta och försöka utveckla det egna företaget och hemmet."*(G.P) På frågan om varför hon trots allt engagerar sig svarar hon. *"Det funderar jag mycket över, kan du förklara det för mig? Och så hoppar jag på än det ena än det andra, vet du, och sen blir jag elak./.../Det måste vara den här viljan att vilja förändra och göra någonting."*(G.P)

Gudrun, som också är väldigt engagerad i föreningslivet i Lillhärdal, fick även hon frågan om varför hon är engagerad. *"Ja den frågan ställer jag mig själv lite nu och då. Jag kan inte låta bli. Jag kan inte låta bli. Det här politiska jobbet har jag egentligen sett som en kvinnlig samhällstjänst, eftersom vi slipper allt annat. Och man kan inte bara sitta hemma och klaga och tala om hur fel allting är, utan att man försökt att göra nånting själv. Så jag tycker att i en period av ens liv, så ska man ägna sig åt det här. Efter ett visst antal år så har man gjort sitt, känner man då att man vill sluta så ska man få göra det. Men det är lite svårt att sluta./.../I dom andra föreningarna vet jag inte varför jag har hamnat där."*(G.H) Hon är också kassör i Lillhärdals idrottsförening, där hon blev invald mer eller mindre av en slump. *"Det var väl också det att jag råkade klämma ur mig nåt på något möte om idrottsföreningen. Att dom satsade på fel grejer istället för att ha egen verksamhet, så stödjer man dom stora pojkar som åker skidor. Och så fick man vara kassör då./.../Det låter som hon är intresserad henne tar vi."*(G.H) Vidare betonar hon vikten av föreningslivet överhuvudtaget. *"Föreningar är så otroligt viktigt. Det kan vara det också. För att jag ser de här gamla människorna som är uppfödda inom föreningslivet vad mycket dom kan om demokrati. Mot dom här unga nu som bara sitter och väntar att man ska stoppa i mun på dom. Det är elakt men det är mycket så."*(G.H) Med ungdomar menar hon folk upp i hennes egen ålder som, inte vet att man måste jobba för sin sak. Gudrun brukar böta 100:– till Rädda Barnen varje gång hon åtar sig ett nytt uppdrag.

Kristina, som tagit förtidspension vid 60 år för att kunna engagera sig i föreningslivet medan krafterna finns kvar, är bl a starkt drivande inom den

nybildade teaterföreningen i Lillhärdal. Hennes föreningsengagemang ger henne en stor personlig tillfredsställelse. *"Det är kul! Inte ekonomiskt att vara engagerad, men man blir tillfreds. Man skall göra det man tycker om."* (K.S)

En annan viktig orsak till föreningsengagemang är också den sociala gemenskap som umgänget i en förening ger. Det kan antingen vara att man delar samma politiska värderingar och känner för att arbeta gemensamt mot ett visst mål, eller den gemenskap som föreningslivet ger överhuvudtaget. Sonja betonar det enkla umgängessättet som föreningslivet ger. Hon menar att om hon skulle bjuda hem alla hon träffar till sig, så skulle det vara mycket mer komplicerat. I stället kan många fler träffas samtidigt genom en förening. De aktiviteter som sker inom ramen för bygdegårdsföreningen, som exempelvis förberedelserna för luciafesten, då kvinnorna träffas och tillverkar saker, det är en aktivitet som hon ser som en anledning till att träffas och att det bara är roligt.

Sara däremot menar att dagens människor inte har tid till att gå på möten bara för att träffas. *"Man skall ju inte träffas bara för att man tycker att det är kul att sitta och gagga, för då träffas man ju ändå inte. För ingen har ju tid idag utan det skall vara någonting konkret som man kan ta upp."* (S.RS)

För många kvinnor är också föreningslivet viktigt för att byn skall fungera. I Ottsjön upplever inte Berit eller Sonja någon egentlig skillnad mellan bygdegårdsföreningen och byalaget, eftersom verksamheterna går in i varandra. Föreningsformen, betonar Sonja, är speciellt viktig när det är stora frågor som rör byn som skall tas upp. Allvarligare frågor som rör pengar eller misshälligheter kan behöva diskuteras i ett forum där alla i byn kan vara med. Berit säger; *"Det är ju det som håller ihop byn."* och vidare; *"Skulle man inte ha föreningar inom byn så skulle det nog bli dött."* (B.J)

Gudrun i Lillhärdal upplever också föreningarna som viktiga; *"I en sån här by är föreningarna det sista som dör. Försvinner allt så kommer föreningarna att vara kvar, i alla fall idrottsföreningen. Den är väl den sista som försvinner."* (G.H)

Många av kvinnorna i Lillhärdal ser föreningsformen som viktig för bygdens överlevnad, de betonar också vikten av samarbete och samförstånd. Gun är engagerad i byns överlevnad, men betonar vikten av att fler arbetar med samma mål i sikte, ensam, kan man inte arbeta. *"Man tycker ju då att det skulle göras någonting för byn, för det bara dalar mer och mer. Och då säger folk, det går inte att göra, inte går det i Härdal. Och då blir jag arg, och tycker att varför ska dom säga så för. Det måste ju gå bara viljan finns, men dom tänker hemskt mycket så här att, nej det är den som kommer med den idén då nappar dom inte./.../Och jag är nog kanske alldeles för spontan, och så tycker jag det, det går visst att fixa men då får man sätta igång och jättejobba då för nånting man tror på. Men står man där alldeles ensam då går det inte."* (G.P) Vidare förespråkar

hon samarbete. *"I en liten by kan man inte tänka så där starkt politiskt, vi måste ju försöka samarbeta i stället. För att få igång någonting."*(G.P) Gun tycker att byalaget och näringslivsgruppen skall samarbeta och gärna också hembygdsföreningen. Hon tycker att det är fel att föreningarna arbetar mot olika mål och stoppar varandra än samarbetar. Gun vill ha en person som för byns talan utåt och är initiativrik. *"Jag tyckte att en skulle väljas som kunde föra byns talan utåt. Det var självklart att ordföranden i byalaget skulle göra det, men det gör ju inte han, han är inte intresserad. Då kvittar det, huvudsaken vi får en som är bra på att prata."*(G.P)

Dagmar, som arbetar på ungdomsgården i Lillhärda, betonar också hon vikten av samarbete. Höst och vår samlar hon till en träff med föreningar som idrottsföreningen, Korpen, skoterklubben, skyttegillet, samt representanter för skolan och badet, för att samordna de olika föreningarnas aktiviteter så att de inte skall kollidera med varandra.

Gudrun, som är med i kvinnoklubben, upplever att kvinnoklubben är mer aktiv när det gäller byfrågor än den manligt dominerade s-föreningen. Vidare; *"Nog tycker jag att jag jobbar hellre ibland med dom andra partiernas representanter här, än jag jobbar med s-folket i Funäsdalen. Jag är oftare på kollisionskurs med dom än med folket här."*(G.H) Hon tycker att det är bra att samarbeta över partigränserna inom byn och berättar att i den byutvecklingsgrupp, som bildades inom landsbygdskampanjen, ingår representanter för de olika politiska partierna. Gudrun arbetar med i byutvecklingsprojektet eftersom det är viktigt för Lillhärda, men hon känner också ett stort ansvar. *"Jag har den här gruppen på mina axlar så jag skall försöka dra ner på det här med det politiska jobbet lite grann, man kan inte göra allting på en gång. Nu har jag för mycket att göra, nästan varje kväll. Just nu känns den här byutvecklingsgruppen som det viktigaste."*(G.H)

Sara betonar den nybildade teaterföreningen som ett mycket lyckat initiativ. *"Det ger byn en samhörighet tycker jag."*(S.RS) Hon berättar att publiken var oerhört blandad och de som deltog i teatern, som spelades upp under våren 1991, var också blandad. Detta menar hon förenar byborna.

Britta ser inte föreningslivet som något självändamål, utan det är byns framtid som är det viktiga, och föreningarna är ett medel att utveckla byn. Hon tror också att kvinnorna har lättare att arbeta för byfrågor än männen. Kvinnorna har lättare att arbeta och tala för en annan sak än för sig själva och att de ser till andras bästa och har en helhetssyn på saker. Männen arbetar mer för sig själva och sina egna intressen. Orsaken till detta menar hon beror på att kvinnorna är lärda att tänka i dom banorna. Men, fortsätter hon, om kvinnorna har en helhetssyn på vad som är bygdens bästa kan det bli mycket svårare att göra sin röst hörd, samtidigt som det är lättare att falla undan, eftersom någon annan kanske vet bättre vad som är bäst för byn. Britta anser att det är kvinnorna som måste ta itu med

framtidsfrågorna. Karlarna går bara på i samma hjulspår. För att kunna bo kvar på landsbygden måste man göra något själv. Det måste göras något speciellt för yngre kvinnor så att de får arbete på hemorten.

Kvinnornas erfarenheter och åsikter om möjligheten att påverka

Ingen av de intervjuade kvinnorna i Ottsjön upplever att det skulle vara speciellt svårt, just på grund av att de är kvinnor, att driva igenom olika idéer och frågor i föreningarna.

Sonja menar att till byalagets möten kan alla komma, och även om det ibland är övervägande män som kommer på möten så beslutar ju byalaget om sådant som ligger i allas intressen. Männen är mer engagerade av jakt och fiske och de har drivit vägfrågan i byn hårdare än kvinnorna *"...men de är ju inte med och broderar heller."* (S.E) Engagemanget kan variera beroende på hur stort intresse man har av olika frågor. *"Men när det gäller allvarligare saker då är det blandat. Det är inte så att kvinnorna sitter tysta. Det har jag ingen uppfattning om. Det är jämnt skägg. Sedan att det dyker upp fler män, de kanske inte lägger barnen om kvällarna./.../Inte speciellt utpräglat att det är männen som beslutar. Det reflekterar man inte över. Det är inte så att man har en känsla för att strida för något bara för att man är kvinna och strida för det. Utan det är fullständigt ointressant ur den synvinkeln. Det är den som har lust eller vill."* (S.E) Sonja tror inte heller att någon funderar över könstillhörighet när man till exempel väljer en ordförande. Annars har männen ofta företräde till allt, men det upplever Sonja inte i Ottsjön.

Maria är av samma åsikt som Sonja. Inte heller hon upplever att hon har sämre inflytande som kvinna. Hon menar att möjligheten att påverka beror på om man är intresserad eller inte. Vill man driva något så spelar det ingen roll om man är man eller kvinna, huvudsaken är viljan att förändra.

Sonja tycker att det är roligt att arbeta politiskt. Hon menar att man ofta hör att det inte är någon mening att vare sig engagera sig eller rösta, men detta tycker hon är fel. Hon tycker att det är lätt att påverka och det är lätt att göra sin röst hörd, framförallt om man är få, då är det lätt att bli nominerad och få en möjlighet att arbeta innifrån. Sonja tror att man även i en storstad kan påverka, men att det är lättare i en glesbygd. Det svåra är att hävda glesbygdens och Norrlands intressen gentemot södra Sverige.

Många av kvinnorna upplever att utbudet av föreningar i Lillhärdal till största delen tillgodoser männens behov och intressen, men att få föreningar intresserar kvinnorna. Vidare saknar många av dem också ett forum eller en träffpunkt där bara kvinnorna kunde samlas.

Idrottsföreningen och skoterklubben har bara kvinnliga kassörer i sina styrelser, men det är trots allt de föreningar som engagerar flertalet bybor i Lillhärdal. Gudrun menar att föreningslivet domineras av män. *"Det är så många fortfarande här som accepterar det här att killarna dom ska liksom ha sitt. Vi tjejer, vi behöver ingenting."*(G.H) Gudrun tror inte att så många tjejer är med i skoterklubbens arrangemang utom när det gäller att sköta serveringen vid skoterklubbens stuga. Gudrun fortsätter; *"Det är väl så att det är männens marknad det mesta i föreningslivet. Det är dom som har gått på föreningsmötena, tjejerna har varit hemma och varit barnvakt. Det ser ju jag som går på LIF:s möten. Det är mycket sällan det är nån mer än jag som är tjej där./.../Det var ett tag, då vi hade damfotboll, som det var några tjejer som kom på möten annars är jag nästan ensam jämt./.../Och är jag på s-möten så är det nästan bara jag som är tjej där också, om inte kvinnoklubben ska gå dit i någon speciell fråga. Jag vet inte varför, det är kanske inte föreningar som passar tjejerna. De tycker inte om att idrotta, inte fiska och inte att åka skoter. De föreningar som det är nåt liv i här, har bara de aktiviteterna."*(G.H)

Dagmar som är fritidsledare på ungdomsgården i Lillhärdal säger; *"Det är ju alltid killarna som sätter igång med nånting."*(D.J) Dagmar har försökt att få tjejerna att sätta igång och bilda ett band eller nåt, men hon menar att det ofta har stupat på instrument i det fallet.

Avsaknaden av ett kvinnligt forum tar fler kvinnor upp, samtidigt som de inte saknar det heller, eftersom de har så mycket att göra ändå. *"Det finns inget forum för kvinnor i min generation. Dom äldre dom har ju syföreningar, kyrkans syförening, men inte min. Det där har jag väl kanske aldrig saknat heller eftersom jag håller på med så mycket ändå. Men vi provade det där lite i kvinnoklubben att vi åkte runt till varann, och drack kaffe och hade lite lättsammare och det kom mer folk det gjorde det, egentligen vet jag inte varför vi slutade."*(G.H) Gun berättar att det finns ett gäng tjejer mellan 20–30 år som brukade träffas en gång i veckan. De turades då om hemma hos varandra och handarbetade och fikade, men Gun känner inte till det så bra. Hon berättar att hon inte har tid med något umgänge alls. Britta funderade på om det fanns någon kvinnlig samlingspunkt; *"Ja hemtjänsten har ju sin förening. Dom brukar ju träffas, dom går i alla fall hem till varandra en gång i månaden eller nåt och umgås."*(B.E) Inte heller Britta känner att hon har tid över för något annat än det hon håller på med.

Flertalet av de intervjuade kvinnorna är, som tidigare presenterats, väldigt föreningsaktiva och drivs av en önskan och vilja att förändra olika förhållanden.

Många har upplevt svårigheten att som kvinna engagera sig i olika föreningar. Föreningslivet upplever de som manligt dominerat och även om kvinnorna har fått möjlighet till inträde i föreningarna genom olika styrelseposter kan de ha mer eller mindre svårt att driva igenom sina idéer. *"Det går inte med äldre i den här byn, att det kommer en tjej med nån idé./.../Och det är ju så gott om äldre."*(G.H) De upplever att det är männen som är de som talar eller driver frågor, eller att männen inte gör någonting utan att det sitter som stoppklossar för förändringar. Kvinnorna har också olika erfarenheter av hur de har blivit bemötta i föreningssammanhang.

Britta började som ung i ett manligt dominerat föreningsliv. Hon upplevde att hon som ung och tjej hade ganska lätt att komma med idéer. *"Men det funkade jättebra att vara yngst och att vara tjej. Det gjorde det. Det var lätt att jobba./.../Man hade liksom blickarna på sig, så det blev ingen konst att få sin sak hörd, dom lyssnade faktiskt."*(B.E) Det Britta tyckte var svårt i början var att hon inte var föreningsvan, men man lärde sig ju, säger hon. Det stora kraftprovet var sedan att våga yttra sig och föra fram idéer. *"Det är ganska skönt när man har vågat, agasamt innan, men när man vågat så är det ju väldigt skönt."*(B.E) Att våga yttra sig är ett stort steg men hon menar att det inte alltid uppskattas av vare sig män eller kvinnor. Britta tror att det är lättare att acceptera en man som sticker upp än en kvinna. Kvinnan kan då hota de andra kvinnornas kvinnlighet, vilket, bottnar i de övriga kvinnornas dåliga självförtroende. Då gäller det att inte vara bäst, säger Britta, en kvinna måste vara duktig men inte bäst. Eftersom hon i huvudsak har arbetet i manliga föreningar har hon fått utgå från noll och arbetat sig uppåt och det har gått bra eftersom hon upplevt att hon har haft auktoritet. En annan sak som Britta upplevt är att männen har mycket lättare att få gruppstöd av de andra männen i styrelsen. Hon upplever att männen ställer upp på varandras åsikter även om de inte tycker likadant.

Gudrun som är mycket föreningsaktiv bl a inom socialdemokraterna tycker att s-föreningens medlemmar är tröga och svåra att engagera. *"Jag tycker att s-föreningen, det är nån slags frimurarorden, dom lever ett mycket tillbakadraget liv i pessimistisk anda."*(G.H) Gudrun berättar att kvinnoklubben försökt inspirera s-föreningen att starta en pappersinsamling i Lillhärdal eftersom det inte finns i byn. Några i styrelsen fick i uppdrag att ordna den frågan, men det har inte hänt något. *"Dom är så trögstartade, så det är inte klokt./.../Man vill ju elda på dom lite, samtidigt som man inte vill stressa dom så dom går ur det här."*(G.H) Karin berättar att om kvinnoklubben har egna idéer går man först till s-föreningen för att få dem förankrade, därefter förs förslagen upp i Härjedalens arbetarkommun. På frågan till Gudrun om hur kvinnoklubben får igenom sina idéer på s-föreningens möten svarar hon; *"Ja, men vi går dit, då blir vi fler än dom. Vi blir fler eftersom vi vet att vi ska gå dit. Det har hänt flera gånger att vi har gjort så./.../Om det är nån speciell fråga, det har vi gjort."*(G.H) För att kvinnoklubben skall vara säker på att kunna genomdriva idéer och frågor som är speciellt viktiga

för dem eller när det gäller nomineringar kommer alla kvinnorna på s-föreningsmötet för att bli i majoritet.

Gudrun är också med i den nybildade byutvecklingsgruppen i Lillhärda. Gruppen har haft en massa idéer och hon fick i uppdrag att berätta om dessa för byalaget; *"Vi tyckte att den här idén, som vi hade och som vi jobbade med, den var ju bingo alltså. Så gick jag iväg med den idén, utan att tänka mig för, så gick jag till byalaget som består av äldre herrar, i slips dessutom, och dom vet du, dom höll ju på att kasta ut mig därifrån, det var nästintill alltså. Nåt så vedervärdigt hade dom aldrig hört talas om. Jag inser ju nu att det var för att jag var tjej och kom och sa det där. Hade vi skickat någon kille dit som hade berättat för dom så tror jag att det hade fått ett mycket bättre mottagande./.../Men nu har vi gått förbi byalaget, gått upp till kommunstyrelsen direkt. Och där fick vi stöd för våra idéer."*(G.H) Även byalaget uppfattas som ett forum där det är svårt att föra fram idéer. Byutvecklingsgruppen har i stället riktat in sig direkt på kommunen när de agerar.

Både Karin och Gudrun som är aktiva socialdemokrater upplever att byalaget inte är rätt forum för dem. *"Dom får ingen kraft bakom sina förslag, dom har ingen bakom."*, säger Karin.(K.G) Gudrun tycker inte heller att byalaget är rätt forum. Hon kan inte föra fram sina idéer där och hon upplever inte heller att byalaget har kraft att påverka. För Gudrun är det lättare att påverka i de föreningar där hon är engagerad.

Gudrun berättar att andra kvinnor som inte är lika föreningsaktiva brukar vända sig till kvinnoklubben med idéer. Vidare betonar hon att samarbetet mellan de olika politiska partiernas företrädare fungerar väldigt bra. *"Om tjejerna vill genomföra något eller har en idé. Då tror jag att dom pratar med oss, de som dom står närmast politiskt. Det händer att dom gör det. Vi som är politiskt aktiva i byn det är ju en handfull personer. Vi har ju ett nära samarbete, i alla fall dom flesta av oss./.../Så vi har aldrig känt det där att vi tillhör olika partier. Bypolitik nästan, men jag ser inget ont i det. Det gör inte de andra heller. Det råder ingen hatstämning här mellan oss, det gör det inte."*(G.H) Berit i Ottsjön betonar också att det i stort sett råder politisk enighet i byn och i kommunen vad gäller glesbygds- och fritidsfrågor.

Gun menar att det är olika faktorer som spelar in om man skall lyckas driva igenom sina idéer eller inte. *"Beror på vad man tar upp det med för folk. Om det är en karl ur en grupp, som är den mest talföre. Ja visst, då är det ju han som dom rättar sig efter. Fast dom kan tycka annorlunda många som är med, men det är han som kan prata och framföra. För hur det än är så gör det ju hemskt mycket hur pass duktig man är på att prata."*(G.P) Det gäller att vända sig till rätt person som kan prata för en sak och som de andra lyssnar på. Gun menar att de lyssnar på henne, men själv tycker hon inte att hon kan lägga ut texten tillräckligt

bra, utan hon blir bara arg när hon pratar. *"Det är ett väldigt minus, man skulle prata och brodera ut, men det kan inte jag. Jag är alldeles för spontan och säger rätt fram."*(G.P) Gun tycker att det är löjligt att sitta och lyssna på dom andra som talar om samma saker. Hon önskar att hon kunde argumentera bättre. *"Det låter mycket bättre om man kan göra så, många lyssnar ju mer då."* (GP) Gun menar att det är lätt att ge upp, *"...man vill inte hålla på och bråka, man viker undan och är feg."*(G.P) Om hon trots allt vill genomdriva en idé försöker hon finna andra som tycker lika, så att var och en på sitt håll eller gemensamt kan driva en fråga. *"Ibland går det, det beror på hur stora grejor det är. Är det små grejor då går det ju, men är det lite större då går det absolut inte."*(G.P)

Britta är också av den åsikten att det är mycket viktigt i Lillhärdal vem som väcker en idé och driver den. Hon menar att det är en fördel om socialdemokraterna vill föra fram idéerna, eftersom de är i majoritet i byn. Gun brukar se efter hur strömningarna går inom socialdemokraterna för att veta om det är någon vits att kämpa och driva en fråga speciellt hårt.

Margot betonar vikten av att en person håller i och har ansvaret för en viss fråga. Då vet byborna till vem de skall vända sig och den ansvarige kan engagera andra att göra någonting. Margot som är med i kvinnoklubben upplever att männen i s-föreningen lyssnar rätt mycket på kvinnoklubbens åsikter. *"Det är ju ganska skönt. Dom har nog känt sig i underläge gentemot oss."*(M.L)

Britta som i huvudsak har varit engagerad i föreningar utanför Lillhärdal har upplevt att det är lättare att arbeta i dessa föreningar, än i föreningarna i Lillhärdal. *"Det är svårare att få folk att lyssna i byn tror jag./.../Eller också är man räddare för att lämna ut sig i byn, det kan det vara, man har lättare att vara tuffare utåt./.../Det är också lättare att jobba för någon annans räkning än sin egen. Men eftersom det är en speciell social ordning i byn så vill man, och kan inte lämna ut sig för mycket, man kan inte släppa dom för långt in på livet, för då har man ju allihopa där. När man engagerar sig utåt då är det lättare, för då har man ju sitt privata ändå. Då kommer ingen in och hotar./.../Det är inte säkert man vill göra sig hörd på hemmaplan. Man vill gärna hålla dom på håll. Man vill gärna ha den här sociala tryggheten men inte släppa in dom helt."*(B.E) Hon har även suttit med i byggnadsnämnden i Härjedalens kommun, som enda kvinna. Hon har upplevt att kvinnors erfarenheter inte är lika mycket värd som männens. Britta har försökt få kvinnor från andra partier att bli representerade i byggnadsnämnden. *"En utav dom här tjejerna hon sa det att tjejer passar bättre för dom här mjukare nämnderna, som socialnämnden. Det begriper jag inte, för att just det här med boende och byggnad berör ju alla och kanske mer kvinnor än män, män bygger men det är ju kvinnor som använder dom här grejorna som bor med barn, städar, lagar mat och sköter det hela."*(B.E)

Karin menar att männen i Lillhärdal är tröga, men om man är envis så kan kvinnorna genomföra frågor. *"Stenen blir blöt till slut om man spottar tillräckligt länge."*(K.G) Det svåra är att det är så få som ställer upp och engagerar sig i föreningslivet. Hon upplever att det fortfarande är kvinnoklubben som måste engagera sig om det skall hända något i Lillhärdal.

Sara menar att speciellt äldre män vågar tycka till, men som kvinna är man mera tyst och försynt och driver inga frågor alls. Sara menar att kvinnorna i hennes generation och äldre är tysta, men hon hoppas starkt på den yngre kvinnliga generationen. Att ha åsikter är en generationsfråga. Dessutom tror hon att många i Lillhärdal inte törs sticka upp mot dem i Sveg och mot kommunen. *"Vi vågar inte säga att vi tycker att vi skall ha kvar skolan i Lillhärdal./.../Det är ingen idé man bråkar, så låter det."*(S.RS) Sara menar att man skall tala om vad man tycker, även om det uppfattas som om man bråkar. Hon menar att tycka till inte är detsamma som att bråka, men tror att hon själv uppfattas som besvärlig och bråkig. Det tycker hon bara är roligt. *"Då har man i alla fall sått ett frö."*(S.RS) Hon menar att det är en typisk Lillhärdals mentalitet att vika undan och säga att det inte är någon idé att göra någonting. Däremot har många i Lillhärdal en massa idéer som de talar tyst om. Detta uppfattar Sara som fegt.

Om svårigheten att göra sin röst hörd

Många av de intervjuade kvinnorna upplever att de har svårt att göra sin röst hörd. Männen lyssnar oftast inte på vad kvinnorna säger utan de får ta om samma saker flera gånger för att männen skall lyssna. Dessutom upplever många att männen bara talar för att få höra sin egen röst, mindre för att de egentligen har något att tillföra diskussionen. En rädsla finns också bland kvinnorna att göra bort sig och att de som kvinnor inte säger dom rätta sakerna.

Sonja som är ordförande i bygdegårdsföreningen i Ottsjön upplever emellertid inga svårigheter med att göra sin röst hörd. Hon menar att i Ottsjön är alla grannar och att det inte spelar någon roll om man sitter med en ordförandeklubba eller om man träffas på affären eftersom alla känner alla. Sonja menar att det är fördelen med en liten by att alla kan och törs vara med i föreningslivet. Hon menar att i en grupp med många okända människor är det mycket svårare att tala. Dessutom tror hon att kvinnorna inte är lika tysta idag eftersom arbetslivet gett kvinnorna modet att tala. Hon medger att kvinnorna kommer på efterkälken inom många områden, men hon upplever inte det problemet i Ottsjön.

Att få sin röst hörd tycks däremot vara mer av ett problem i den större byn Lillhärda. Gudrun som har varit föreningsaktiv under många år berättar hur hon har fått kämpa för att bli hörd. *"Nu har jag ju varit med i många år. Men det kan jag berätta, att i början när jag var med, så trodde jag att allas repliker var på samma villkor, men så var det inte, det upptäckte jag ganska snart inte minst inom min egen organisation. Så jag någonting, gav jag en idé, så var det ingen som tog upp den, den ignorerades totalt. Det kunde gå fem minuter så var det nån karl som tog upp exakt samma idé. Ja, då blev det väldig respons där inne. Det har jag tagit upp så många gånger med dom, så nu vågar dom nästan inte annat än att öppna båda örona när jag säger någonting. Man lyssnar inte på en tjej, det gör man inte. /.../I fullmäktige, där kunde jag sluta, dom hör inte på vad jag säger. Dom gör inte det."*(G.H) Gudrun är medveten om problemet och medveten om att det inte handlar om henne som person men upplever det som jobbigt att hon måste säga en sak minst två gånger för att männen skall lyssna. *"Dom har inget emot mig, men det är deras invanda beteende att tjejer lyssnar man inte på. Visst är det äckligt!"*(G.H)

Margot har också problem med att göra sin röst hörd. *"Jag känner ju att jag inte är nån talare./.../Egentligen känner jag att man inte gör så stor nytta där man sitter. Många gånger är ju mycket klart så det är inte så mycket att diskutera. Ens röst har väl inte hörts så mycket, och det är ju också fel."*(M.L) Margot känner sig också lite rädd för att hon inte skall använda de rätta orden och säga fel saker. *"En tjej måste vara mycket mera duktig än dom tror jag. Karlarna upprepar vad den föregående har sagt. Det är typiskt karlar bara för att dom skall få prata, även om dom inte sagt ett enda dugg."*(M.L) Margot menar att tjejer säger någonting när det är nåt vettigt och viktigt, kvinnorna pratar inte i onödan. *"Många gånger pratar karlarna bara för att det skall höras att dom är där./.../Det är bara onödigt, det tar bara en massa tid. Dom klagar på att det blir sena möten, men då borde dom ju tänka på det gubbarna själva för det är ju dom som drar ut på det hela. Så är det inte med tjejer. Har nån sagt nånting bra, då behöver ju inte nästa säga samma sak."*(M.L) Margot menar att tjejerna ofta möts av frågor som, varför det?, bevisa det?, varför tycker du det? Hon upplever att kvinnorna måste ha argument och försvar färdiga då de yttrat sig. Det är därför som tjejer tystnar så lätt. Margot tycker också att tjejer har andra erfarenheter än männen som männen borde lyssna på.

Britta menar att det kan vara svårare för en kvinna i vissa föreningar att kunna hävda sig och tar då som exempel upp fiskevårdsföreningen. *"Just i såna föreningar är det nog ganska svårt att vara tjej, tror jag. För att karlarna kanske talar samma språk mer, håller varann om ryggen. Det är inte så farligt om det är en karl som gör bort sig och tycker nåt fel, då blir det överslätat. Men om det är en tjej som gör bort sig, då är det bortgjort alltså."*(B.E)

Andra hinder i föreningsarbetet

Kvinnorna i Ottsjön ger inga signaler om att det skulle vara svårt att genomdriva olika frågor. Kvinnorna i Lillhärdal däremot pekar på en rad olika anledningar, förutom svårigheten som kvinna att göra sin röst hörd eller att kombinera yrkesliv, hemarbete och barn med föreningsengagemang, att genomdriva olika idéer.

Kvinnorna pekar på att få har en föreningskänsla idag och att man inte har tid, utan prioriterar andra saker. Vidare att det är trögt att genomföra idéer eftersom många behöver tid att tänka igenom förändringar. Problem kan också uppstå om idéer väcks av fel personer. Med fel personer menas de som har en avvikande politisk åsikt eller den som genom släktrationer har hamnat i "fel läger". Åldersfördelningen pekar många på som ett problem, de äldre vill ha allt som det varit, de yngre har inte tid att engagera sig och de medelålders är för få för att dra hela lasset själva. Andra problem kan vara att Lillhärdal är en för stor by för att få en sammanhållning, men för liten för att ge utrymme för avvikande intressen och åsikter. Kvinnorna tar också upp problem med kontakten med myndigheter och de som flyttat från Lillhärdal, men som exempelvis fortfarande äger fastigheter i byn.

Att det är alldeles för få som har någon föreningskänsla tar Gudrun upp som ett problem. Hon upplever att alla vill ha betalt för att göra någonting idag. I kvinnoklubben upplever hon inte samma problem, detta tror hon beror på att de arbetar för ett gemensamt mål och att många medlemmar är äldre och föreningsvana. Gun upplever samma problem, att folk inte har tid att engagera sig; *"Det är det och det man skall göra. Kan inte, kan inte, har inte tid, säger de."*(G.P) Så tycker Gun att det ofta låter och speciellt svårt tycker hon det är att engagera dem som har småbarn. Skoterklubben upplever hon som aktiv och som en förening där många ställer upp och arbetar. Hon tror att det beror på att de arbetar för något gemensamt som är roligt.

Gun känner att det är svårt att komma med nya idéer. Hon berättar om näringslivsgruppen; *"Då är det en som säger så, som sitter där, att förstå det att härdalingar är seg, om tio år kan du komma med det där, för då har vi smält det, då kan du komma igen."*(G.P) Gun brukar då komma hem från möten och vara arg och hon upplever det som om de övriga byborna bara nedvärderar sig själva med den inställningen. Ylva har upplevt samma problem; *"Jag är inte intresserad egentligen utav vad dom funderar och tänker göra. Det är ju väldigt mycket äldre som är med, samma människor då, det finns ju inget nytt. Och försöker man ändra nånting, det kanske ska köpas nån större sak. -Ja men det kostar så mycket pengar det har ju gått bra förut utan. Och sen är det aldrig nån som blir nöjd på det arbete som man gör."*(Y.J) I näringslivsgruppen har Gun ansvaret för kontakterna med kommunen. Hon upplever att kommunen ställer sig positiv till Lillhärdal och när näringslivsgruppen kommer med idéer. Det är dock ett problem

när byborna säger att det är byalaget som bestämmer och *"byalaget sitter som en kloss där"* för alla nya idéer som kläcks.

Det är den medelålders generationen som får ta ansvaret för föreningslivet i Lillhärdal. *"Det är väl inte så lätt. Lite folk i min ålder, väldigt många gamla och så är det rätt många unga. Undrar hur många människor det finns här mellan 30 och 50 år. Det är nog inte så många det inte. Vi som har ganska stora barn får dra tyngsta lasset. När man har små barn och är gammal så ska man ju slippa sånt här."*(G.H) Gudrun som bl a sitter som kassör i idrottsföreningen blir upprörd på dem som klagat på att idrottsföreningen inte drar igång verksamhet och på att det saknas tränare och ledare. *"Det är det här som gör mig upprörd, hur ska det bli med Sverige om vi ska ha sånt folk som står med armarna i kors och kräver att någon annan skall ordna nånting. Man måste veta sin del själv. Men det är dom som är i min ålder och yngre som inte har fått det här föreningslivet. De yngre vill inte ta på sig någonting. De vill inte binda upp sig och vara borta nån kväll. Det vill dom inte."*(G.H)

Gun och Britta tar upp ett annat problem som finns i Lillhärdal och som är mer individ- och släktrelaterat. Svårigheter med att föra fram åsikter kan uppkomma om man innehar felaktiga politiska åsikter eller om man tillhör en släkt som är i konflikt eller inte accepteras av en annan släkt. *"Sedan är det någonting som jag tycker är hemskt fel här i byn. Dom säger så här. Du kommer eller den personen kommer från det folkslaget eller från den familjen och det är bara skit, så den personen ska ju inte komma och tro att den är nåt. Det tycker jag är hemskt, varför ska ungarna lida för vad ens föräldrar gjort en gång i tiden. Dom ska inte ha den stämpeln på sig [...]/ Det är hemskt dumt."*(G.P) Gun går inte fri från detta eftersom hon själv är ingift i en familj. *"Det kan ju vara saker som är långt tillbaka, det hör man ju när dom håller på. Det kan ju vara tre generationer tillbaka. Det är ju så otroligt dumt."*(G.P) Britta har också upplevt detta. *"Skall man kunna påverka någonting i byn så skall man ha en viss ställning. Någon slags social ställning. Från rätt familj eller rätt politiskt parti. Så det är inte bara det att man är kille eller tjej, för just i Lillhärdal tror jag inte att det spelar så stor roll egentligen. [...]/Tänk att det faktiskt finns dom som kommer ihåg vem som var osams med vem i början av 1900. [...]/ Det är olika familjer med olika stor sammanhållning. Det är byns kultur. Om den är släkt med den så kan inte den göra det tillsammans med den. [...]/ Ja den är jag släkt med då tar vi den i första hand."*(B.E) Britta tycker att detta inverkar på föreningslivet. *"Det är svårt att sätta fingret på känslan. Det är ju egentligen mest känslor, hur man känner att det förhåller sig."*(B.E)

Gun fortsätter att berätta om problemen som kan uppkomma med skilda politiska åsikter. Hon startade Vi Unga eftersom hon tyckte att det fanns så lite att göra i Lillhärdal för barn och ungdomar. *"Det var ju vissa barn, de fick ju absolut inte komma dit."* Gun berättar om en pappa som kom och hämtade hem sin dotter från

möten, eftersom han inte ville att hon skulle vara med. *"Det var mycket ungar som inte fick komma. Det var en politisk värdering."*(G.P) Detta tyckte hon var tråkigt eftersom hon startat föreningen för att det fanns så få aktiviteter för barnen i Lillhärdal.

Britta har också upplevt problem med myndigheters agerande i Lillhärdal. I samband med sitt arbete i byutvecklingsgruppen kom hon i kontakt med en konsulent från länsstyrelsen, som gruppen fått till hjälp för att genomföra sina idéer. Gruppen hade en massa idéer som de ville förverkliga i Lillhärdal, men Britta berättar om konsulenten. *"Det var nog dödsstöten det alltså./.../Han gick bakom ryggen på en del i gruppen och pratade med en del, puffade på en del och sa att det här kan du göra ensam."*(B.E) Efter konsulentens hjälp blev det splittring i gruppen berättar hon.

Ett annat problem som Britta tar upp är de utflyttade Lillhärdalsborna som gör anspråk på utvecklingen i byn och som indirekt påverkar utvecklingen. Hon berättar att det finns många dödsbon i byn och att många av gårdarna står och förfaller. Hon menar att byn skulle se helt annorlunda ut om dödsbon inte fanns utan alla gårdar var bebodda. *"Har man en känslomässig anknytning då hade man ju stannat och slitit för sig. De är ju turister fast de ser sig själva som bybor. De har ju valt att flytta härifrån."*(B.E)

Britta menar att problemen med att få gehör för sina idéer också ligger i Lillhärdals storlek som by betraktat. Hon tror att Lillhärdal är för stort för att byborna skall kunna enas och gemensamt arbeta för olika mål och för att sammanhållningen skall vara bra. Samtidigt som alla inte kan få sina intressen tillgodosedda i en by som Lillhärdal, om man inte delar majoritetens åsikter och värderingar. *"Det är svårt att hitta folk med samma intressen. Om det är nåt särskilt, folk som tänker på samma sätt. Det har ju ingenting med politik att göra hur man tänker. Och att dela upp sig politiskt är ganska fel. Det är nog mer av en slump vad folk röstar på tror jag, för man tänker ganska lika ändå."*(B.E)

Orsaker till att kvinnorna inte engagerar sig eller slutar

Bland de kvinnor som intervjuats finns de som varit väldigt aktiva men som slutat eller de som har prioriterat bort sitt föreningsengagemang till förmån för andra ansvarsområden. Många av de intervjuade kvinnorna som har barn upplever att de har svårt att kombinera sitt föreningsengagemang med arbete och omvårdnaden av hemmet och barnen. Vidare att männen inte alltid ställer upp och tar hand om hem och familj så att de kan delta i föreningslivet på ett sådant sätt som de önskar.

Britta som har varit mycket föreningsaktiv har lagt mycket av sitt engagemang på hyllan. En av orsakerna berättar hon är att hon har fått barn och inte längre har lika mycket tid över för föreningslivet. Orken finns inte riktigt kvar och måste man prioritera så väljer hon familjen. Ekonomin är också viktig, barnen måste försörjas, och det kostar i form av resor och telefonsamtal att vara föreningsaktiv. Sonja betonar också balansen mellan barnen och föreningsengagemanget. Hon har engagerat sig politiskt men slits mellan önskan att påverka och ansvaret om sina barn. Sonja menar att hon måste välja och hon vill nu i första hand få barnen ur skolan innan hon engagerar sig mera.

Maria menar också att det är svårt att vara föreningsaktiv. Hon som bor i Ottsjön får ofta åka in till Föllinge, eftersom de flesta möten är förlagda dit. Eftersom Maria arbetar i Föllinge får hon, om hon skall gå på ett möte, antingen stanna och vänta efter jobbet eller åka hem och vända. Det första alternativet innebär outnyttjad tid och det andra kostar pengar i form av resor.

Britta tappade också sugen för föreningsarbetet för några år sedan, eftersom allt kändes så negativt. *"Då skall man ju egentligen lägga av med dom här förtroendeuppdragen man har, men så är det svårt att få tag på nån ny och så tror man väl kanske att nånting kan man väl göra."*(B.E) Trots att hon tappat sugen och att hon idag prioriterar barnen framför föreningslivet tror hon att hon kommer att engagera sig mera igen när barnen blivit större, eftersom hon fortfarande känner ett engagemang och vill påverka.

Ylva, som idag inte är speciellt föreningsaktiv, var för några år sedan kassör i Folkets Husföreningen i Lillhärdal, men hon slutade eftersom det var så mycket att göra. *"Jag vart tillfrågad /.../ och då hade dom ingen kassör. Okej, tänkte jag, jag kan väl kanske göra det. Det är väl inte så mycket, men det var massor. Det är ju i alla fall ett halvtidsjobb, för det är ju anställt folk som man har hand om. /.../ så jag har sagt upp mig."*(Y.J)

Problemet med att kombinera föreningslivet med barn och yrkesarbete, hävdar Britta, är mycket svårare för kvinnor än för män att lösa. Dessutom ställer männen kanske inte upp i tillräckligt stor utsträckning för att underlätta kvinnornas engagemang. *"Jag tror att kvinnor prioriterar mer familj. Och här finns det fler kvinnor som är dubbelarbetande. Karlar har mer tid, det är just inte bara sammanträden utan det är så mycket annat runtomkring att sköta. Åka på sammanträden kan man ju ta sig tid till, men det är just det här som man skall göra hemma./.../ Ringa runt och så. Det funkar inte för det finns så mycket annat som ska göras, som måste komma först. Det tror jag karlarna ser på ett annat sätt. Eller så är det karlarnas fruar som ser på ett annat sätt. Dom tycker att dom skall underlätta för mannen att göra det han har tagit på sig. Jag tror inte att kvinnan har samma stöd ifrån sina män. Att kvinnorna behöver tid. Det är kanske en del av förklaringen."*(B.E)

Margot i Lillhärdal upplever att det har varit svårt att engagera sig när hon haft små barn och ett heltidsjobb, dessutom har hennes man arbetat på andra orter, vilket inneburit att hon haft hela ansvaret för hemmet. Margot tycker därför att det är bra med de kommunala mötena, eftersom de förläggs på dagtid.

Värden med att bo i glesbygd

Vilka värden finner kvinnorna som centrala och viktiga för att bo och leva i byar som Ottsjön och Lillhärdal? Vilka kvaliteter finns som är värda att kämpa för och som man vill utveckla genom sitt engagemang?

Sonja som är född och uppvuxen i Göteborg ser den sociala gemenskapen som ett stort värde i Ottsjön. *"Man har ju egentligen ett större umgänge här, man umgås mer här./.../Sen för barnens skull är det ju trivsammare här."*(S.E) Hon menar att man är mindre isolerad i Ottsjön än i Göteborg. Sonja medger att Jämtland var ganska diffust, hon hade en kursare som fick AT i Strömsund och det tyckte hon var rena ödemarken. Men eftersom gemenskapen är stor i byn upplever Sonja att hon har fått rötter. Nackdelarna är att det saknas bio, teater osv, men det kan man inte förvänta sig om man flyttar ut på landet. *"Man får ta det som bjuds och försöka göra någonting själv."*(S.E)

Maria menar att jakten, fisket och närheten till naturen är viktig och att barnen får växa upp i en fin miljö. Hon upplever också gemenskapen i Ottsjön som oerhört viktig och jämför med den gruppgemenskap som uppstår i en skolklass. I stan har man inte samma kontakt, där umgås man genom jobbet. Maria har varit beredd att flytta en gång och det var när hon hade ett barn på 6 månader och inte kunde gå ut, eftersom det var -30 grader kallt.

Berit tycker inte att Ottsjön har någon speciell utpräglad bykaraktär, men däremot en god sammanhållning. Denna tror Berit hänger samman med att byborna har varit tvungna att samla in pengar till bygdegården och av den anledningen träffats och hållit samman.

Britta tycker det är viktigt att bedriva jordbruk och hålla landskapet öppet. Den sociala tryggheten är också viktig, trots att den står Britta upp i halsen ibland. Karin upplever att det positiva med Lillhärdal är närheten till naturen och att alla känner alla i byn.

Sara som flyttat tillbaka till Lillhärdal tvekade en aning innan hon flyttade, mest beroende på det företag som hon drev i Stockholm. Idag trivs hon bra men hon känner sig fortfarande hemma i Stockholm. Hon menar att när man är ung och

gammal skall man bo på landet. Det har känts viktigt för Sara att hennes barn skulle ha samma uppväxtmiljö som Sara själv. För barnen är skolan bra, närheten till naturen och närheten till kompisarna. En fördel är att föräldrarna vet vem barnen umgås med. Viktigt är också rötterna, som är den egentliga skillnaden mellan land och stad. *"Det där med rötter det tror jag nog är väldigt viktigt att man har. Och då tycker jag att mina barn skall ha samma chans."*(S.RS)

Margot och Gun är inflyttade till Lillhärdal, och Gudrun är återflyttare. Ingen av de tre kände någon egentlig önskan att flytta till Lillhärdal. I huvudsak beroende på att deras män ville flytta tillbaka, kom de till Lillhärdal.

Gudrun som bodde i Västerås hade ingen längtan tillbaka, utan det var hennes man som saknade naturen, skogen, fisket och gamla vänner. Hon trivs idag, men hon tror att hon kan trivas på många ställen. Det Gudrun saknar är kultur bl a att gå på konserter. Det positiva är den speciella bykänsla som finns i Lillhärdal. Om det händer någonting i byn så ställer alla upp och är involverade på något vis. Gudrun menar också att det är bra för barnen att bo i Lillhärdal, eftersom byn är ganska isolerad och på grund av detta uppkommer det sällan några problem i byn.

Margots man är från Lillhärdal och när de fick barn var det meningen att de skulle flytta från Stockholm till Östersund, men de kom att flytta till Lillhärdal. Hon tror att när hennes son gjort lumpen, så kommer hon att flytta söderut, eftersom hennes far är bosatt i Uppsala. Det Margot värdesätter i Lillhärdal är lugnet. Det är en stor skillnad att arbeta på ett postkontor i Stockholm och i Lillhärdal, menar hon. Margot menar att hon blivit ovan stressen, människorna och bilarna.

Gun har flyttat till makens hemgård och driver jord- och skogsbruk tillsammans med honom. Hon motsatte sig flytten, *"aldrig till Lillhärdal"*, tänkte hon. Hon trivdes bättre i Sveg där hon bott tidigare, men menar samtidigt att det gått bra att bo i Lillhärdal. Många upplever det som svårt att flytta till byn. Enligt Gun, är det de som har haft svårt att bli accepterade. *"Det är väl kanske lite svårt att bli accepterad man får ofta höra, du är ingen härdaling, säger dom. Då säger jag, det tycker jag är fel, för jag har bott här i sjutton år, säger jag. Bor man här så är man väl härdaling. –Nej, man ska va infödd, säger dom. Då kvittar det om man är född här och har bott 50 år på ett annat ställe."*(G.P) Fördelen med Lillhärdal är att man kan vara sig själv och leva sitt liv och inte behöver bry sig i andra.

Personliga framtidsdrömmar

Förutom sitt engagemang i föreningslivet och i bygdens framtid har kvinnorna givetvis egna personliga drömmar om hur framtiden skall gestalta sig. Gemensamt för alla är att de vill förverkliga sig själva på något sätt, ofta i kreativ riktning gärna med något som har med textil att göra. Många av dem vill också förverkliga idéer som kan utveckla bygden i positiv riktning. För många av kvinnorna är det en självklarhet att bo kvar i bygden, medan andra vill flytta, antingen söderut eller till ett större samhälle eller en stad. För kvinnorna känns det också angeläget att få ägna sig åt några andra intressen än föreningsarbetet. Något som de flesta kvinnorna också ser som viktigt i sin egen framtid är barnens framtida liv, och många önskar att även de skall få bo i den bygd där de vuxit upp.

Ingrid som har flyttat till Lillhärdal med sin man vill gärna flytta söderut till ett större samhälle. Varken Ingrid eller hennes man har några rötter i Lillhärdal. *"Just när barnen är små är det enklare på nåt vis, liten skola och så. Men det börjar kännas att man skulle flytta. Jag kan inte tänka mig att bo kvar här till jag blir gammal."*(I.L)

Inte heller Gudrun, som har flyttat tillbaka till Lillhärdal, trivs riktigt bra. Hon tänker inte bo kvar i Lillhärdal hela livet. Hon tycker att det är en bra miljö för barnen, men att det är kargt och hon saknar en rikare växtlighet. Hon saknar också kultur och då främst ett musikliv och möjligheten att gå på konserter. Gudrun brukar bli åka ner till Stockholm för att få ta del av kulturutbudet där. Hon vill flytta men vet inte vart, men gärna till en liten lägenhet utan trädgård. Drömmen är; *"Att få syssla med det man bara vill själv, det skall bli framtiden"*(G.H) Drömmen för Gudrun är att få ägna sig åt det hon själv vill och strunta i samhällsengagemanget. I framtiden skall hon fränsäga sig alla politiska uppdrag och gå på kurs i drejning, spela teater och sjunga.

Margot som också är inflyttad kan tänka sig att flytta från Lillhärdal i framtiden. Hennes barn är vuxna och hon är numera frånskild, så hon har tid över till mycket annat. Hon funderar på att flytta tillbaka till stockholmstrakten, eftersom hennes far är bosatt där. Margot är också intresserad av att byta arbete, idag jobbar hon på postkontoret i Lillhärdal, men tycker att arbetet är i lugnaste laget. Hon skulle vilja läsa spanska men det är svårt att göra i Lillhärdal, menar hon. Vidare skulle hon vilja resa. Hennes dotter skall åka till USA för att arbeta som au-pair och det ser Margot som mycket positivt. Hon tycker att barnen skall se sig omkring och få perspektiv på livet i Lillhärdal, då kan man välja, menar hon, var man vill leva och bo. Att få åka på en nyårskonsert till Wien det ser Margot som sin högsta önskan.

Ylva däremot kan inte tänka sig att bo någon annanstans än i Lillhärdal. Hon och hennes man har just köpt en fastighet och där tänker de odla potatis och grönsaker och kanske hålla höns och gris. Det Ylva också ser som viktigt i Lillhärdal är närheten till sin släkt. *"Jag är väl en sådan som är nöjd med det man har. Jag är nog anpassningsbar till det som finns. Nej, det är inget särskilt som jag saknar."*(Y.J)

Guns dröm är att få syssla med textil och att exempelvis öppna en tyg- och garnaffär. Nu när familjen har jordbruk så är det omöjligt att kombinera, men drömmen finns. Gun är väldigt intresserad av heminredning och tycker om att gå i tygaffärer, *"då mår jag bra"*, säger hon. Det är inte alltid så roligt att driva jord- och skogsbruk, eftersom allt många gånger är så negativt och motigt. Men att sälja och flytta kan hon inte heller tänka sig. Familjen driver också en liten såg i Lillhärdal, *"vore man inte så engagerad i så hemskt mycket, så skulle man försöka satsa på sågen"*(G.P). Hon berättar också att familjen lade ett anbud på campingen i Lillhärdal när kommunen skulle sälja den, men en annan lade ett högre bud. Campingen gränsar till familjens mark och hade de fått köpa den hade de slutat med korna och satsat på campingen i stället.

Sara säger; *"Jag har aldrig några drömmar, jag lever i nuet."*(S.RS) Men leva i Lillhärdal vill hon, efter att ha valt bort ett intressant och stimulerande liv i Stockholm. *"Vill helst ha en sysselsättning som går ihop med min familj idag. Den våldsamma karriären har jag släppt så att säga."*(S.RS) När hon blir pensionär vill hon sitta i en gungstol och läsa böcker, vilket hon gjorde förr men inte hinner nu. Drömmen är också att få åka jorden runt, helst flera varv. Sara ser det också som viktigt att hennes barn får möjlighet att resa eftersom det ger ett stort utbyte, även om man hamnar i Lillhärdal igen.

Britta vill bo kvar i Lillhärdal. *"Drömmen vore ju att alla kunde få stanna, och låta sina barn växa upp här."*(B.E) Hon skulle vilja stoppa alla turistbussar som passerar byn och sälja matsäckskorgar till dem, så att de kunde få tid till att beundra byn. Drömmen för Britta är också att få köpa ett litet hus med lite städning och där skulle hon ha en vävstol och ett rum som var hennes eget. Hon önskar också att hennes barn kan få bo kvar i Lillhärdal, men vad de skall syssla med vet hon inte.

Maria vill inte flytta från Ottsjön och hon menar att det är enkelt att sätta sig i en bil och åka från byn om man vill uppleva något annat. Det är ingen konst, menar hon, så länge man har körkort och kan köra bil. Maria är väldigt intresserad av hemslojd. Hon hade tänkt ta tjänstledigt för att gå en vävkurs i Östersund på ett år. Den drömmen sprack eftersom kursen förlades på kvällstid, och då kunde Maria inte delta. Men Maria vill utveckla det textila intresset som hon har. Hon hoppas att hennes barn skall få leva och bo i Ottsjön.

Inte heller Sonja vill flytta från Ottsjön, men hon har svårt att se sig själv som tandläkare i 20 år till. Att gå någon utbildning med textil inriktning lockar och hon vill lära sig att väva. Men samtidigt måste man kunna livnära sig också på det nya intresse man väljer. Sonja har lekt med tanken på att flytta till en storstad igen, men har gripits av panik på tanken att vara inlåst i en lägenhet och på trängseln bland människor och bilar. Hon tror också att det är lättare att flytta från en storstad till glesbygd och vänja sig än tvärt om, förutsatt att man vet vad man ger sig in på.

Framtid och drömmar om bygden

Alla de intervjuade kvinnorna både de från Ottsjön och de från Lillhärdal är kluvna inför framtidsbilden. Många ser hot som brist på arbetstillfällen och utflyttning, vilket medför minskad service och vikande underlag för daghem och skola. Samtidigt upplever de en skillnad jämfört med den stämning som rådde under framförallt 1960-talet, då utvecklingen inte ifrågasattes på samma sätt som idag. Samtidigt finns också en vilja eller kanske framförallt en förhoppning att bygden skall leva vidare. Diskussionen förs som att det måste gå, kvinnorna kan inte acceptera tanken på att bygden skulle dö ut. Initiativ och idéer finns hos kvinnorna om hur de vill forma framtiden i bygden, samtidigt som de är medvetna om att mycket varken hänger på byns initiativkraft eller kommunens stöd, utan på hur de politiska diskussionerna och besluten förs på central nivå.

Varken Sonja eller Maria är särskilt pessimistiska för utvecklingen i Ottsjön även om de är medvetna om att det kommer att bli en negativ utveckling för byn inom de närmaste åren. Denna ser de mer som temporär och kopplar till hur utvecklingen varit tidigare i Ottsjön. Daghemmet i byn lades ner under våren 1990, på grund av bristen på barn. Idag är flertalet av barnen i Ottsjön i skolåldern och snart skall många börja gymnasiet. Det de saknar är en ordnad fritidsverksamhet för de äldre barnen. Utvecklingen i byn går i vågor, menar Sonja. *"Dom måste ju bort ifrån byn ett par år. Man kan ju inte låsa sig i en sån här liten by och bara sitta här och aldrig se nåt annat än Ottsjön. För då tror jag att man blir väldigt inskränkt. Det är ju väsentligt att komma bort ett tag. Men sedan förmodar jag, att finns det bara möjlighet till någon form av sysselsättning och inkomst, så kommer dom tillbaka./.../Det har gått i vågor genom många herrans år, så varför skulle det inte fortsätta att göra det./.../Jag är inte speciellt pessimistisk. Jag tror inte man skall sträva efter att få till så mycket här, att man får barnen att stanna hela tiden. Jag tycker att dom måste ut, dom ska ha sett storstadsmiljö och kanske gått på universitetet. Det finns ju annat än bara jakt och fiske osv som existerar. Det finns andra saker utöver Ottsjön./.../Så att man sedan kan välja och komma tillbaka. Man får inte låtsas att tro att Ottsjön är det enda på hela jorden."*(S.E)

Både Maria och Sonja är medvetna om att möjligheten till sysselsättning är en förutsättning för att barnen skall flytta tillbaka i framtiden. Arbetet behöver inte ligga just i Ottsjön, utan inom rimligt pendlingsavstånd. De menar att barnen är vana vid att pendla sedan skoltiden. Det viktiga då är kommunikationerna, att vägarna är bra. *"Som det är idag så håller dom på att ta död på människors vilja att leva härute bara på grund av vägarna./.../I södra Sverige är ju varenda kostig asfalterad."*(S.E) Sonja menar att vägarna inte behöver vara breda, men att de skall ha någon form av vägbeläggning, *"man kan inte simma i lera"* Enda gången vägarna är bra, är på vintern, menar hon.

Maria ser också tillgången på bostäder som viktig. Att hyreshus byggs i byn, så att gårdarna kan frigöras till barnfamiljerna. Dessutom finns sterbhus i byn som står tomma. Maria menar att det enda som kan hindra folk från att leva vidare i Ottsjön är dålig ekonomi, så att man inte kan bo kvar i glesbygd överhuvudtaget. Det viktiga är att politikerna jobbar åt rätt håll, att de bevakar glesbygdens intressen. Viktigt är också att glesbygdsborna verkligen engagerar sig och visar vad man vill.

Affären är också oerhört viktig i byn, menar Sonja, men hon vet inte hur länge den kan få vara kvar. Om affären skulle hotas av nedläggning måste byalaget gå in och agera. Att affären har problem beror inte på byborna utan på leverantörerna som skickar gammal mat till affären. *"Det beror ju inte på affären, utan det beror ju på leverantörerna som skickar ut den sämsta mjölken till glesbygdsaffärerna./.../Dom skickar alltså inte ut den färskaste mjölken ut, utan den går till Domus och Åhléns."*(S.E)

Sonja saknar inget speciellt i Ottsjön. Ibland skulle hon vilja gå på teater eller på någon kurs som kan vara svår att ordna i Ottsjön. Men hon saknar inget av det som har med det, som hon säger, praktiska livet att göra. Samtidigt finns det andra värden i glesbygden än i storstaden. *"Det är ju så många andra plus med att bo så här. Det är en lugnare tillvaro, man rör sig själv på ett annat sätt. Bara det här att du kan öppna dörren och släppa ut ungarna, särskilt när dom är små. Det är värt så oerhört mycket när man kan ha naturen så nära. Det ger en så stor frihet för barnen. Barnen är så bortskämda, dom vet inte hur bra dom har det."*(S.E)

Vad Berit önskar sig i Ottsjön är en hembygdsgård där gamla föremål kan samlas och en bagarstuga som kunde vara öppen på somrarna. Hon tycker att det behövs något som drar turister till byn sommartid, inte minst för att affären skall överleva. Turistsatsningar i stort är svårt, eftersom det inte finns några fjäll i Ottsjön, utan bara fiske och natur.

Margot tror på en negativ utveckling för Lillhärdal eftersom det är brist på arbetstillfällen. De kvinnojobb som finns i byn är på skolan, ålderdomshemmet

eller inom hemtjänsten. Många arbetar också inom sjukvården i Sveg. Det är alltså bara traditionella kvinnojobb som erbjuds. För de unga tjejer som vill bo kvar i Lillhärdal finns inte så många valmöjligheter. Eftersom alla tjejer inte vill jobba med sådana jobb måste de flytta, vilket Margot tycker är tråkigt. Dessutom dör många fler än vad som föds, vilket innebär att befolkningen sjunker. Hon tycker att många familjer är modiga som vågar satsa på att bygga hus, när det är en så osäker framtid. Det hon önskar är småskaliga industrisatsningar i Lillhärdal. Vidare önskar hon en kommunal vävstuga, idag sitter alla hemma hos sig och slöjdar. Då skulle man kunna ordna med försäljning av slöjdalstren också, menar hon. Det som behövs är yngre idérika eldsjälar och ett handlingskraftigt byalag för att få igång Lillhärdal. *"Det skulle behövas ett effektivt byalag dit vem som helst kunde komma med idéer. Det funkade inte så. När man inte är fler i ett sånt här samhälle, så borde det ju gå."*(M.L)

Gun tycker att det ser mörkt ut för Lillhärdal, men allt beror på tillgången på jobb. Just nu föds många barn och lekis som var hotat för några år sedan byggs nu ut. De unga familjerna bygger hus eller köper en äldre kåk om den blir ledig. Lillhärdal skulle kunna utvecklas till en turistort med skoter och fiske som huvudattraktion. Enligt Gun har länsstyrelsen ställt sig positiv till idén, men reaktionerna har varit blandade i byn. Bybornas gemensamma initiativkraft är dålig eftersom det egentligen inte finns något viktigt att kämpa för. *"Att egentligen saknas det ingenting i Lillhärdal. Det är därför som det inte är så stor sammanhållning bland folket här i byn tror jag. Det vore annat om man hade nåt gemensamt att kämpa för."*(G.P) Enligt Gun finns allt i byn som man behöver, som post, bank, skola, affärer och bensinstation.

Kristina tror att när det verkligen gäller så kan byn samlas och verka för en sak gemensamt. *"Vi är nog egentligen ganska oföretagsamma och tysta tror jag. Man går väl kanske och muttrar att det skulle ha varit så och så, men det stannar mycket vid det./.../Men jag tror att om det blir nån kris i byn då kommer nog bykänslan fram, att man vill bevara det som har varit."*(K.S)

Myndigheternas agerande i framförallt Sveg tror Gudrun avgör mycket av Lillhärdals utveckling. Hur arbets-, bostads- och barnomsorgsförmedlingen sköts i Sveg och hur mycket de informerar om möjligheterna att bo i Lillhärdal, där bostäder och barnomsorg finns, men inte arbete. *"Dom försöker pula in dom i Sveg i sämre förhållanden, bara för att dom ska bo där/.../Man tror att folk vill bo där."*(G.H) I stället skulle man liksom nu kunna bo i Lillhärdal och pendla till arbetet i Sveg. Eventuellt kommer några enstaka arbetstillfällen att kunna skapas i Lillhärdal, tror Gudrun. *"Men jag önskar att Lillhärdal ska bevaras som det är. Jag vill inte att dom ska bygga nån stor fabrik här till exempel, inte ens för bygdens överlevnad, då skulle man förstöra den."*(G.H)

Både Gudrun och Karin tycker att det är alldeles för få ungdomar som är engagerade i föreningslivet och utvecklingen av byn. Gudrun tror att det är bättre att ungdomarna skapar nya egna föreningar än går med i gamla, eftersom de då lär sig att kämpa från noll. *"Det är viktigt att föreningarna lever kvar, så att man har nån sorts sammanhållande länk för byn. En förening kan alla gå till om det inte är en politisk förening, men idrottsföreningen tror jag är navet i hjulet, den viktigaste."*(G.H)

Det Gudrun önskar av Lillhärdal är ett större utbud av kultur. *"Man ska ju inte bo här om man är intresserad av kultur./.../En annan skulle vilja gå på konserter och lite mera körer, teater."*(G.H) En samlingspunkt saknas också i Lillhärdal tycker Gudrun, som önskar sig ett gemensamt ställe där alla kunde träffas.

Britta tror att utvecklingen i byn beror mycket på hur rikspolitiken förs i framtiden. *"Man måste ju veta spelreglerna om man skall vara med och spela."*(B.E) Hon menar att det under de senaste åren har varit oklart från statsmakternas sida hur många frågor kommer att drivas, som arbetsmarknads- och jordbrukspolitik och inställningen till EG. Rikspolitiken påverkar även livet i Lillhärdal och man måste veta vad som beslutas för att kunna göra egna beslut inför framtiden.

Den önskebild Britta har av Lillhärdal är en livskraftig by med många djur, potatis- och grönsaksodlare och att alla gårdar är bebodda av unga människor. Hon vill inte att sterbhusägandet skall få bromsa utvecklingen i Lillhärdal. Vidare vill hon ha en aktiv hembygdsförening och en hemslöjdsförening med egen butik. Det skulle satsas på bygdespel, barn- och vuxendans och mer teater. Den nybildade teaterföreningen är en viktig injektion i byn. Emellertid borde det finnas fler i Lillhärdal som engagerade sig. *"Det finns ju otroligt med kunnande och personligheter som om dom finge rätt puff kunde uträtta storverk."*(B.E) En önskan som Britta också har är att det skulle vara många lärare som sökte sig till skolan och att vägarna var bättre, både för byborna och för turisternas skull.

Sara som flyttade från Lillhärdal under 1960-talet märker en stor skillnad på byn då och nu. Då gick en stor utflyttningsvåg och när hon senare flyttade hem så upplevde hon att hela byn var döende. Nu har trenden vänt. Det föds många barn och nya hus byggs. Detta upplever Sara som en återupplivning av Lillhärdal och hon hoppas att trenden kommer att hålla i sig. Men förutsättningen för detta är att det finns sysselsättning antingen i Lillhärdal, eller på rimligt pendlingsavstånd från byn. *"Vi måste se till att det lever och ju mer levande vi kan få byn, ju fler kan få stanna kvar här. Den möjligheten fanns inte förr."*, säger hon. *"För byn hoppas jag verkligen att det kommer saker, som gör det möjligt att se optimistiskt och ljus på framtiden. Att det finns en chans för våra barn att bo kvar om dom så önskar, även i vuxen ålder."*(S.RS) Hon anser att alla i Lillhärdal måste hjälpas åt för att byn skall kunna leva vidare och att de som engagerar sig inte får tänka

att allt de gör skall de ha betalt för, för då funkar det inte. *"Man måste ge lite av sig själv och offra lite. Det tror jag att varje liten glesbygdsby måste."*(S.RS)

Sara ser det också som viktigt att alla som flyttar till byn och inte har sina rötter där, snabbt suggs upp i föreningslivet. Dels för att de skall aktiveras, men också för att de äldre byborna skall veta vilka de är, och inte betrakta dem som konstiga eller avvikande. *"Dom skall alltså in, så att dom acklimatiseras och accepteras."*(S.RS) På det viset kan allas förmågor utnyttjas och det behöver inte bli några konflikter pga att man inte känner varandra tillräckligt bra.

Sammanfattning

Av det äldre arkivmaterialet kan man utläsa att den kvinnliga representationen i olika föreningars styrelser har varit låg. Kvinnor som trots allt valdes in i styrelser fick ofta sekreterarposten på sin lott. Det var också vanligen yrkesverksamma kvinnor som fick förtroendet att bli invald i en styrelse. Det var främst inom nykterhetsrörelsen som en jämn könsfördelning fanns.

Idag har kvinnorna generellt sett större inflytande på styrelsearbetet i föreningarna. Men fortfarande finns stora skillnader mellan vilka föreningar som engagerar kvinnor. Könsbundenheten är tydlig, fiske, idrott, jakt och skytte intresserar inte kvinnorna i någon större utsträckning, däremot engagerar de sig i mer socialt eller kulturellt inriktade föreningar.

Skillnader mellan byarna Lillhärdal och Ottsjön finns också. I Lillhärdal som har en mångfald av föreningar, är engagemanget mer splittrat, medan föreningslivet i Ottsjön i stort sett är helt inriktat på två föreningar. I Ottsjön är kvinnorna i majoritet i de två föreningarnas styrelser och de upplever det lätt att genomföra olika idéer. Föreningslivet är inte heller ett fält där kvinnligt och manligt ställs mot varandra. Kvinnorna i Ottsjön ser föreningslivet helt utifrån byns gemensamma bästa. Mångfalden av föreningar i Lillhärdal medför däremot att många kvinnor saknar ett forum inom vilket hela byn kan samlas. De upplever också föreningslivet som mer splittrat både med tanke på möjligheten till inflytande och ur ett könsperspektiv.

Orsakerna till att kvinnorna har engagerat sig i föreningsarbete är flera. Många har en önskan att påverka och förändra de förhållanden som råder antingen i bygden eller på kommunal och regional nivå. Andra känner ett ansvar att "ställa upp" eftersom många inte vill arbeta inom föreningslivet. För kvinnorna är gemenskapen och samhörigheten att kämpa för samma mål viktig. De betonar det lustfyllda, att det är roligt och ger en personlig tillfredsställelse. Föreningslivet är också en viktig garant för bygdens livskraft och utveckling.

Kvinnorna i Ottsjön upplever det inte som svårt att få gehör för och genomdriva idéer. Det är inte heller svårare för dem att arbeta inom föreningarna på grund av att de är kvinnor. Kvinnorna i Lillhärdal däremot upplever att utbudet av föreningar i stort sett endast tillgodoser manliga intresseområden. De saknar dels ett kvinnligt forum, men även ett gemensamt forum för hela byn. Den manliga dominansen finns också i de olika föreningarnas styrelser. Det är svårt att driva igenom nya idéer. De upplever männen som stoppklossar och att de bara är intresserade av vissa frågor. Männen lyssnar inte på kvinnornas idéer eller argument och kvinnorna måste ta om samma saker ett flertal gånger och nöta in idéer, för att männen skall lyssna. Olika strategier läggs dock upp. Kvinnoklubben i Lillhärdal går mangrant på s-föreningens möten, så att de blir i majoritet, om det är en fråga som de vill genomdriva. Byutvecklingsgruppen som bl a stött på motstånd från byalaget har då gått direkt upp till kommunen när de agerat.

I Ottsjön menar kvinnorna att det endast är olika generationsgrupper som inte är samspelta. Den äldre generationen har dock stått tillbaka för den yngre och medelålders generationen. De äldre aktiverar sig inte i styrelsearbete, men ställer däremot upp och arbetar inför fester, auktioner mm. I Lillhärdal är grupperingarna flera, dels åldersmässigt, men även politiskt. Många av kvinnorna framhåller vikten av att socialdemokraterna i Lillhärdal för fram idéer, eftersom de är i majoritet i byn. Ett annat problem som kvinnorna tar upp är de släktrationer som råder i byn och den rivalitet som finns mellan olika släktgrupper.

Några av kvinnorna har också slutat helt, eller dragit ned på sitt föreningsengagemang. Andra har valt att ta en vilopaus från föreningslivet. Många upplever att det är svårt att kombinera ett aktivt föreningsliv med omvårdnaden av hem och barn. Männen ställer inte alla gånger upp och underlättar för kvinnorna att vara aktiva. De upplever också att de "tappar sugen" när de blivit motarbetade eller när de känner att de inte kan påverka i den utsträckning som de önskar.

Alla de intervjuade kvinnorna ser många positiva värden med att bo i glesbygd som det är värt att kämpa för. De flesta poängterar miljön, som framförallt är bra för barnen, närheten till naturen och den sociala gemenskap som finns och som inte finns på samma sätt i en stad. Kvinnorna är dock kluvna inför framtidsbilden. Många är rädda för att utvecklingen skall gå i en negativ riktning medan man givetvis hyser en förhoppning om att bygden skall leva och utvecklas. Det centrala är tillgången på arbetstillfällen och att framförallt vägstandarden skall höjas, så att det blir möjligt att arbetspendla.

Kvinnorna ser det inte som avgörande att barnen stannar kvar i sin hembygd. De vill att barnen skall göra resor och utbilda sig, så att de kan jämföra olika levnadssätt, för att därefter välja vart de vill bo. Kvinnorna hoppas dock att barnen skall återvända till hembygden. De önskar också att yrkeslivet skulle vara

mer differentierat. För de flesta unga flickor finns endast en valmöjlighet, traditionella kvinnojobb, företrädesvis inom omsorgen. Tillgången på bostäder är också viktig. Många av kvinnorna ondgör sig över sterbhusägandet som medför att många gårdar inte kan nyttjas av fastboende.

För att utveckla bygden ser många turismen som en lösning. De tänker sig inga större projekt, eftersom de vill behålla byns karaktär, men någon mindre turistsatsning vill kvinnorna gärna se. Till Ottsjön vill man locka turister med möjligheten till fiske. Turister till byn skulle bli innebära att byns affär skulle ha större chanser att överleva. I Lillhärdal har en mängd idéer funnits bli med en större bensinstation med kiosk och matservering, så att lastbilschaufförer och turistbussar kunde stanna, detta har dock inte förverkligats. En annan idé är att ordna skoteruthyrning där olika skoterleder skall i ordningställas och som skall leda till olika fiskevatten. Andra idéer som kvinnorna önskar få till stånd är hemslöjdsbutik, vävstuga, bagarstuga och kulturella satsningar som konserter och teaterföreställningar.

Kvinnorna har även egna personliga drömmar, som ofta kretsar kring barnens framtid. De vill också förverkliga sig själva inom olika områden, många i kreativ riktning, gärna med textilt hantverk. Andra vill resa eller studera språk. Gemensamt för många av kvinnorna är också att de tänker lämna sitt föreningsengagemang till förmån för att utveckla sina andra intressen och drömmar.

Vad kommer att hända med det kvinnliga föreningsengagemanget i framtiden? Många av kvinnorna hyser en oro eftersom alltför få engagerar sig i föreningslivet idag, och att yngre ofta prioriterar annat eller saknar intresse för föreningsarbete. Samtidigt vill många av de aktiva kvinnorna avsäga sig sina föreningsuppdrag, för att kunna satsa på sig själva och förverkliga drömmar. Om detta sker innebär det att allt färre kvinnor kommer att delta i föreningsarbetet i framtiden. Eftersom kvinnans roll inom föreningslivet är litet undersökt är det viktigt att studera detta närmare, både i ett större sammanhang och på ett djupare plan. Framförallt kvinnans roll i beslutsprocessen på lokal nivå, och vilka åtgärder som bör vidtas för att underlätta kvinnors möjlighet till engagemang och möjlighet att påverka. Är det en attitydförändring hos kvinnor och/eller män som behövs eller en förändring av samhället i stort?

Källförteckning

Källor

Östersund, Folkrörelsernas arkiv i Jämtlands län, handlingar rörande;

Lillhärdals Centeravdelning	Medlemsmatrikel 1948–1970
Lillhärdals Fiskevårdsförening	Styrelse- och årsmötesprotokoll 1942–1953, Styrelseberättelser 1944–1981
Lillhärdals lok.avd. av Sv.Freds- och skiljedomsföreningen	Medlemsmatrikel 1930–1938
Lillhärdals Lutherska Missions- och ungdomsförening	Protokoll 1905–1951
Lillhärdals Röda Korskrets	Protokoll 1933–1944, Styrelse- och årsmötesprotokoll 1946–1975
Lillhärdals Skyttegille	Protokoll 1912–1957
Lillhärdals Socialdemokratiska kvinnoklubb	Protokoll 1927–1974
Logen 730 Törnrosen av IOGT,Ottsjön	Protokoll 1883–1949
Ottsjöns Badhusförening upa	Protokoll 1935–1980
Ottsjöns Bygdegårdsförening	Årsberättelser 1956–1974
Ottsjöns Frisinnade förening	Protokoll 1920–1961
Ottsjöns JUF-avdelning	Kvartalsrapporter 1933–1938
Ottsjöns Kontrollförening	Div. handlingar 1939–1961
Ottsjöns lok.avd. av Sv.Freds- och skiljedomsföreningen	Protokoll 1924–1933
UL 966 Linnéa av IOGT, Ottsjön	Protokoll 1924–1938
Ungdomsföreningen Ljus nr 10, Ottsjön	Protokoll 1900–1903

Informanter

Maria (M.BN)	1991-09-13
Britta (B.E)	1989-04-18, 1991-09-05(tele), 1991-09-18
Sonja (S.E)	1989-05-16, 1991-09-13
Karin (K.G)	1989-04-18, 1991-09-19(ej på band)
Gudrun (G.H)	1989-04-24, 1991-09-18
Dagmar (D.J)	1989-04-24
Ylva (Y.J)	1989-04-18
Berit (B.J)	1989-05-23
Margot (M.L)	1991-09-18
Ingrid (I.L)	1989-04-17
Gun (G.P)	1991-09-18
Sara (S.RS)	1991-09-18
Kristina (KS)	1989-04-17, 1991-09-06(tele), 1991-09-19

